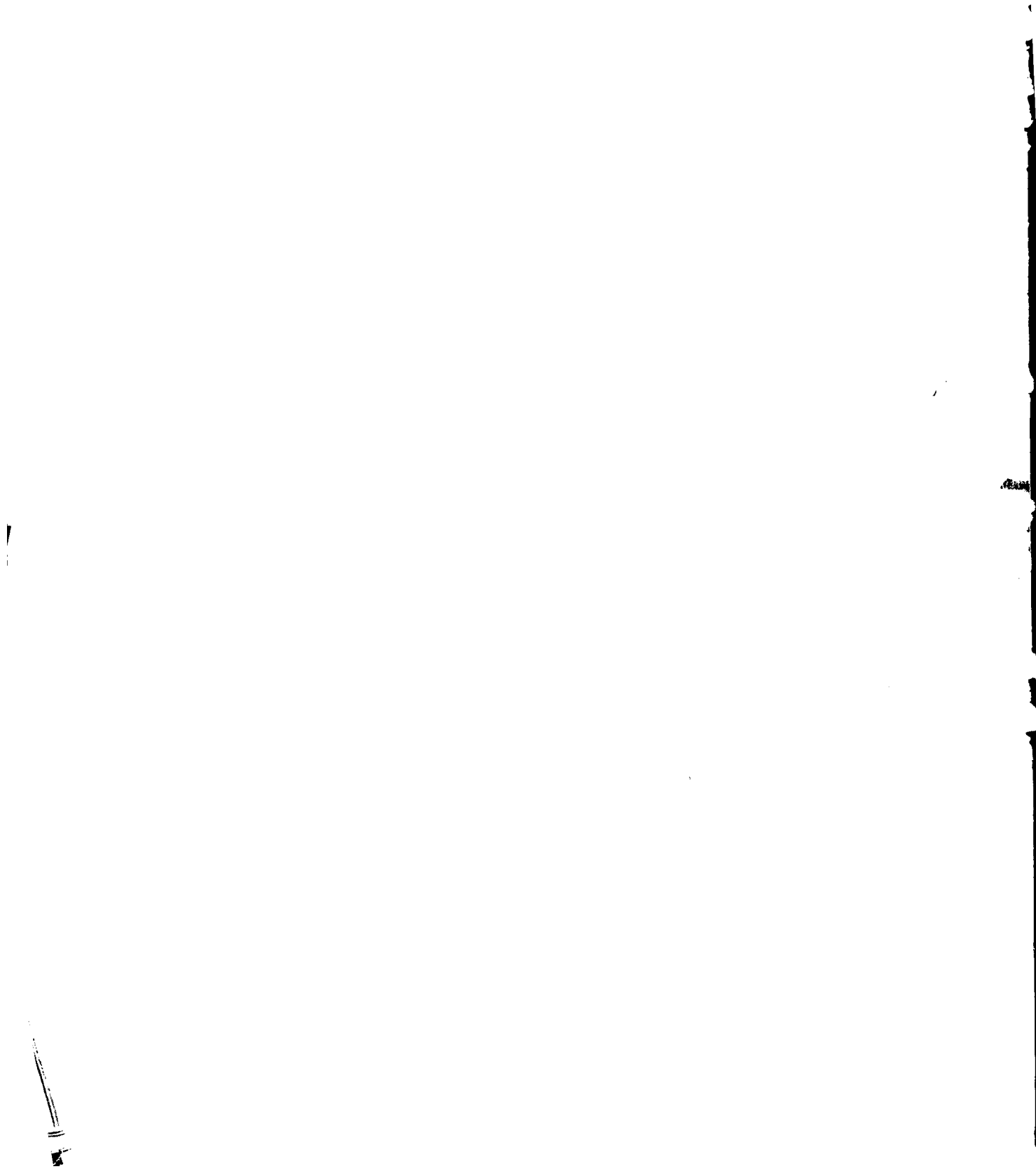

A
MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
ÖNYPVTÁR
1826–1961

A
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA
1826—1961

A
MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

1826—1961

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
1826—1961

Szerkesztették

RÓZSA GYÖRGY
igazgató
irányításával

CSAPODI CSABA, MORAVEK ENDRE, SZENTGYÖRGYI MÁRIA, WEGER IMRE

Technikai szerkesztő

WEGER IMRE

Képszerkesztő

TÖKÉS LÁSZLÓ

A felvételeket készítették

PELLÉRDI GÁBOR, TÖKÉS LÁSZLÓ
és
MAGYAR FOTO

© 1960, MTA Könyvtára

A Magyar Tudományos Akadémia legrégebb intézményének, az Akadémiai Könyvtár történetének, gyűjteményeinek, használatának, szolgáltatásainak leírását kapja kézhez az olvasó ebben a kötetben. Szöveg mellett képanyag szemlélteti múltját és jelenét, érzékelteti azt a hatalmas szellemi kincses tárat, ami állományában megtestesül.

Alapítását — 1826 — mindössze egy esztendő választja el a Magyar Tudós Társaságtól. A 135 éves Könyvtár fennállása alatt valójában gyűjtőhelyévé vált a magyar szellem és a nemzetközi tudományosság java alkotásainak. Unikumok, kódexek, becses kéziratok, ősnymtatványok, a magyar tudomány és irodalom élő múltjának és jelenének dokumentumai mellett, a Könyvtárban megtalálhatók a tudományos irodalom alapvető munkái monográfiák, kézi- és segédkönyvek, a modern kutatás legfontosabb ismeretközlő eszközei, a periodikák. Jelenleg nem kevesebb, mint 4000 féle periodikus kiadvány jár ide szinte minden tudományágból, úgyszólván valamennyi kultúrnyelven.

A teljes állománynak, mintegy 870 000 könyvtári egységnek, kialakulásában mennyiségileg és minőségileg egyaránt jelentős szerepet játszott és játszik a hagyományos nemzetközi kiadványsesere, ami csaknem egyidős a Könyvtárral: 1833-ban indult meg. Maga az Akadémia alapítója, Széchenyi István adta át az első cserepéldányokat a külföldi tudós társaságoknak. A századfordulón már mintegy kétszáz intézménnyel cserélt a Könyvtár, a második világháború előtt ez a szám közel félezerre emelkedett. Az Akadémiának és Könyvtárának a felszabadulás után szocialista típusú intézménnyé történt

alakulása hatalmas arányokban bővítette ki tevékenységének e területét is. Jelenleg 86 ország több mint 1700 tudományos intézményével áll kapcsolatban.

Ez a kötet bepillantást enged az akadémiai könyvtárosok majd másfél-százados kitartó, a magyar tudományt és kultúrát szolgáló tevékenységébe is. A Könyvtár haladó hagyományainak bemutatása mellett — ha mégoly vázlatosan is —, de áttekintést ad azokról az erőfeszítésekről, amelyeket a felszabadulás után megújított Magyar Tudományos Akadémia a szocialista tudomány- és kultúrpolitika szellemében a nagymultú intézmény erőteljes fejlesztése és felvirágoztatása érdekében tett.

Az Akadémia és Könyvtára elválaszthatatlanok egymástól, történetük szorosan összefonódott sok-sok évtized alatt. Amint az Akadémia, éppúgy Könyvtára is mindazon haladó törekvések örökösének és folytatójának vallja magát, amelyek a magyar nép tudományos és kulturális felemelkedését, a világ tudományosságával való békés és alkotó együttműködést célozták. A Könyvtár a maga sajátos eszközeivel szolgálja e célkitűzéseket.

Ezt a könyvecskét az Akadémia egy megirandó nagyobbszabású könyvtártörténet elődjének, szerény előmunkálatának tekinti; megírására a kibontakozó magyar tudománytörténeti kutatások keretében minden bizonnyal sor kerül.

a Magyar Tudományos Akadémia
elnöke

A KÖNYVTÁR TÖRTÉNETE, FELADATKÖRE, KAPCSOLATAI AZ AKADÉMIÁVAL

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára mintegy 670 000 kötet könyv- és periodika-anyaggal s 200 000 kéziratári egységgel rendelkezik, s így az állomány nagyságát tekintve is Magyarország egyik legfontosabb könyvtára. Jelentőségét, gyűjteményének értékét e számokon kívül az adja meg, hogy mint akadémiai könyvtár fontos intézménye az ország egész tudományos életét irányító Magyar Tudományos Akadémiának, mint általános tudományos nagykönyvtár pedig kizárólag tudományos anyagot gyűjt.

A Könyvtár kezdettől fogva a legszorosabb kapcsolatban állt az Akadémiával, ezért történetének minden mozzanata elválaszthatatlan az Akadémia történetétől.

A Magyar Tudományos Akadémiát a legtöbb ország hasonló intézményeivel ellentétben nem uralkodói kegy, nem is törvényhozási intézkedés hozta létre, hanem maga a magyar társadalom. Már a XVIII. század utolsó évtizedeitől fogva írók, tudósok, politikusok (Bod Péter, Bessenyei György, Decsy Sámuel, Révai Miklós, Aranka György, Teleki László, Sándor István, Felsőbüki Nagy Pál stb.) sürgették egy „magyar társaság“ felállítását. Ennek a célja főleg az lett volna, hogy kiművelje, tudományos célokra alkalmasabbá tegye a magyar nyelvet, amelyet a latin nyelv hosszúra nyúlt tudományos és politikai érvényesülése háttérbe szorított. Különböző javaslatok, kísérletezések után Széchenyi István kezdeményező alapítványa 1825. november 3-án hozta létre az Akadémiát.

A Könyvtár alig valamivel fiatalabb az Akadémiánál. Már a XVIII. századi tervezetek is mind hangsúlyozták az Akadémiával kapcsolatban a

könyvtár fontosságát. Érthető tehát, hogy alig néhány hónappal az Akadémia megszűlése után, 1826. március 17-én egy másik nagy adományozó, Teleki József megvetette a Könyvtár alapjait: a maga, testvérei, Ádám és Sámuel, valamint mostohaanyjuk, Mészáros Johanna (a még kiskorú Teleki László gyámja) nevében elidegeníthetetlen alapítványként felajánlotta a „Tudós Társaság” számára atyjuktól, idősebb Teleki Lászlótól örökölt 30 000 kötetes könyvtárukat. „Hogy a nemzeti nyelv előmozdítására és ezáltal a tudományok művelésére szervezendő Tudós Társaság a maga feladatának a rábízottakban óhajtott eredménnyel meg bírjon felelni, számos irodalmi segédeszközzel, elsősorban pedig nagyobb könyvtárgyűjteménnyel látandó el. Kétségtelen ugyan, hogy a haza polgárainak bőkezűségéből alapított és rövid idő alatt csodálatosan megnövekedett Nemzeti Múzeum, valamint a pesti tudományegyetem könyvtára ebben a tekintetben szép eszközökben bővelkednek, amaz azonban saját rendeltetésénél fogva kiváltképpen Magyarországra korlátozva, emez a szükséges pénzalap hiánya miatt szűkebb korlátok közé szorítva, az emberi ismeretek óriási mezején mindmáig sok kívánnivalót hagynak fenn. Ennélfogva alulírott és érdekelt feleim főképpen ettől a szemponttól, de egyszerűsmind a közjó előmozdításának vágyától indítatva és a haza iránti legédebb szeretettől lelkesítve, a mi jelentős könyvtárunkat ... a nevezett Társaságnak és a haza összes polgárainak használatára szentelni és felajánlani határoztunk.”

Az alapítólevél intenciói szerint tehát az Akadémia Könyvtárának célja már kezdettől fogva az volt, hogy ne csak az Akadémia szükségletét elégítse ki, hanem általános tudományos nagykönyvtár is legyen. Ez a körülmény hozta létre azt a magyar könyvtáriügyre a mai napig is jellemző helyzetet, hogy Magyarországon sohasem egyetlen nemzeti könyvtár volt a mindenre kiterjedő gyűjtőkörű, legfőbb, általános tudományos könyvtár, hanem a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára, a budapesti Egyetemi Könyvtár és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára egymást kiegészítően, együtt töltötték be ezt a funkciót.

Az alapítás pillanatában azonban a Könyvtár nem volt működésre kész állapotban. A Magyar Tudományos Akadémia „Tudós Társaság” néven 1831-ben megkezdte ugyan működését a pesti Duna-soron, a mai Gresham-palota

helyén levő Deron-házban bérelt helyiségekben, de ezen a szűk helyen nem volt lehetőség a Teleki-féle 30 000 kötet átvételére, felállítására. A könyvek tehát egyelőre továbbra is a Teleki-család Szervita-téri (ma Martinelli-tér) házában maradtak. Közben azonban a Társaság fokozatosan egy másik könyvgyűjtemény kialakításával is foglalkozott. Az akadémikusok hozzáfogtak a magyar nyelv szókincsének összegyűjtéséhez, a tudományos és szépirodalmi munkák átvizsgálásához és jutalmazásához, megkezdték az Évkönyvek és a Tudománytár kiadását. Kiepültek a cserekapcsolatok a külföldi akadémiákkal, s 1836-ban királyi döntés, 1840-ben pedig törvény rendelte el a nyomdai kötelempéldányok beszolgáltatását az Akadémia számára — bár ez utóbbi kevés gyakorlati eredménnyel járt. Így növekedett darabról-darabra vétel, folyóiratelőfizetés, esere, kötelempéldány, azonkívül ajándékok, hatalmas új könyvtáradományok útján az Akadémia saját könyvgyűjteménye, mellyel saját belátása szerint szabadon rendelkezhetett.

Csak a Teleki-könyvtárat nem volt szabad — az alapítólevél kikötései értelmében — más eredetű anyaggal összekeverni, elidegeníteni, elcserélni.

A gyarapodás legnagyobb részét az újabb könyvtáradományok tették ki. Az első nagyobb hagyatékot ismét Teleki Józsefnek köszönhette az Akadémia, aki 1834-ben megvásárolta és odaajándékozta a Kresznerics-féle régi könyv- és pénzgyűjteményt. 1835-ben Marczibányi Livius adta a könyvtárnak atyja, Marczibányi István gyűjteményének egy részét. Négy évre rá Batthyány Gusztáv ajánlotta fel 30 000 kötetes rohongi könyvtárát. Mint utóbb kiderült, a gyűjteménynek inkább csak száma volt nagy, mint értéke, ezért Batthyány Gusztáv testvére, Kázmér a maga 2660 kötetes kishéri könyvtárát adta ráadásul: értékes, jól karbantartott könyveket, főleg Batthyány József esztergomi érsek hagyatékából. 1845-ben került az Akadémiai Könyvtárba sok bonyodalom után Sándor István könyvtárhagyatékának még felkutatható része. Az „első magyar bibliográfus” ugyanis még 1814-ben végrendeletében a majdan megalapítandó akadémiára hagyta könyveit, képeit, pénzgyűjteményét és 10 000 forint alapítványt.

Saját műveikkel és kisebb könyvadományaikkal főleg az Akadémia tagjai gyarapították a könyvtár állományát: Széchenyi, Bolyai Farkas, Kazinczy Ferenc, Irinyi János, Vörösmarty Mihály, Fáy András, Bugát Pál,

Toldy Ferenc, Czuczor Gergely, Reguly Antal és mások. De érkeztek könyvadományok a társadalom minden rétegéből.

A könyvadományokkal egyidőben értékes kódexekkel és más kéziratokkal is gyarapodott a gyűjtemény : Teleki József ajándékozott a Könyvtárnak egy hiteles Corvin-kódexet, de ezenkívül más kódexeket is. 1834 óta több értékes magyar nyelvemlékhez is jutott a Könyvtár adományok folytán (Czech-kódex, Kinizsi Pálné Magyar Benigna imádságoskönyve, Guary-kódex, Érsekújvári-kódex, Virginia-kódex.) Még 1831-ben kerültek ide a Kazinczy-kéziratok is.

A legfontosabb külföldi folyóiratokat előfizetés útján szerezte be az Akadémia (1841-ben 17 külföldi és 8 belföldi folyóirat járt), de kezdettől fogva törekedett a külföldi cserekapcsolatok kiépítésére is.

Hiába volt azonban a nyomtatványok és kéziratok sokasága, ezeket hely, bútorzat és könyvtáros hiányában nem sikerült elhelyezni. Egyelőre meg kellett elégedni azzal, hogy a folyóiratok, a csere és vétel útján bekerült nyomtatványok hozzáférhetően legyenek elhelyezve. A Könyvtár használhatóvá tételének tehát elemi feltétele a megfelelő hely biztosítása volt, mivel a Deron-ház már az első években szűknek bizonyult. Végre 1836-ban az Akadémia tágasabb helyet tudott bérelni a maga számára az Uri-utca 612. szám alatti (ma Petőfi Sándor utca 3.) Trattner-Károlyi házban. Az első emeleten foglalt helyet a titoknoki hivatal, 1837-től kezdve pedig a Könyvtár számára béreltek ki négy nagyobb és négy kisebb udvari helyiséget a második emeleten. Most már megindulhatott a rendszeres feldolgozó munka. Ezt maga Toldy Ferenc titoknok vállalta és végezte el, egy írnok segítségével, s megtörtént a Teleki-féle könyvtár nagyobb részének átvétele is. 1844. december 23-án Toldy Ferenc szakértelmének és bámulatos munkateljesítményének eredményeként megnyílt a Könyvtár. A jelentős esemény maradandó emléke Vörösmarty Mihály költeménye : *Gondolatok a könyvtárban*.

A Könyvtár állományát a megnyitáskor mintegy 50 000 kötetre becsülték. Egyelőre még megmaradt a felállítás kettőssége : a Teleki-alapítvány és a szabadrendelkezésű rész. Külön olvasó- és munkahelyiségek nem voltak, hanem mindkét célra a könyvvállványok között elhelyezett asztalok szolgáltak. Helybenolvasás és kölcsönzés naponta 9—1-ig volt (április 1. és szeptember

30. közt du. 3—6-ig is) az akadémikusok számára, de külön elnöki engedély alapján más tudósoknak is lehetőségük volt a helybenolvasásra. Az alapítólevél célkitűzése tehát „a haza összes polgáira” vonatkozóan csak részben valósult meg. Ez a korlátozott nyilvánosság természetesen jobban meg is felelt a könyvtár igazi feladatának. 1848-ban elkészült Toldy Ferenc jól átgondolt, szakszerű munkájaként az első nyomtatott könyvtárkezelési és rendtartási utasítás. A Könyvtár előtt tehát zavartalannak látszott a fejlődés további útja.

1849-ben a szabadságharc leverését követő abszolutizmus azonban az egész Akadémia működését korlátozta és anyagi alapjait megrendítette. A nagy ajándékozások egyelőre megszakadtak, csak 1853 és 1861 között érkeztek inkább értékben, mint mennyiségben jelentékeny hagyatékok: a Jancsó-, a Czech-, és a Somssich-könyvtár, Döbrentei Gábor és Gaál György kéziratgyűjteménye, a vásárlásokra az eddiginél is kevesebb pénz jutott, a kötelempéldányok szolgáltatása még bizonytalanabbá vált, csak a külföldi csere maradt változatlan. Miután Toldy Ferenc bejelentette, hogy sok más teendője miatt tovább nem vezetheti a Könyvtár ügyeit, helyét hosszabb kiesés után csak 1851-ben töltötték be Hunfalvy Pállal. Az ő személyével a Könyvtár ismét a legjobb kézbe került. 1855-ben meghalt az alapító Teleki József, aki elhunytáig állandóan támogatta a Könyvtárt, és végrendeletében még saját személyi könyvtárával és 24 000 forint pénzalapítvánnyal is gazdagította.

Az 1860-as években ismét kedvező napok köszöntöttek az Akadémiára. Az abszolutizmus lazulásával a magyar társadalom ismét nagyobb áldozatkészséggel sietett a nemzeti önállóság jelképének tekintett Akadémia segítségére. Országos akció növelte az alaptőkét, és teremtette meg a feltételeket egy önálló székház megépítésére.

1862—65-ben Budapest egyik legszebb pontján, Széchenyi más nagy alkotásainak közelében épült fel az Akadémia palotája Stüler berlini építész tervei alapján (az építkezést Ybl Miklós és Szkalnitzky Antal vezette). 35 évi várakozás után tehát az Akadémia végre saját hajlékában rendezkedhetett be; megfelelő otthonhoz jutott így a Könyvtár is. Főraktárként az új épület dunaparti oldalán külön erre a célra épült, imponálóan szép 41 × 10,5 m

területű és 6 m magas, két oszlopsorral tagolt, földszinti, boltozatos csarnokot kapta meg a Könyvtár. Ehhez csatlakozott két mellékraktár hasonló kivitelben. Az olvasók és a tisztviselők sem voltak már kénytelenek a könyvek közt szorongani, mert külön 70 személyes olvasóterem és könyvtárnoki szoba is épült. A főraktárban a hossz tengelyre merőlegesen, fülkeszerűen felállított 4 m magas fülgyfaállványokra kerültek a könyvek, 2500 folyóméternyi polcon. Az egyik udvari raktárba a kéziratár került.

A beköltözéssel egyidejűleg megindult a Könyvtár átszervezése. A hatalmas munkához Hunfalvy két tudós kollégájával, Budenz József nyelvészrel és Rómer Flóris régésszel fogott hozzá. Az új rendszer leglényegesebb újítása a Könyvtár két, különböző eredetű részének egyesítése volt, az alapító család engedélyével, az újonnan kidolgozott és évtizedek munkájával megvalósított szakcsoportrendszer szerinti felállításban. A székházban 1867-ben nyílt meg a Könyvtár. Ettől kezdve az olvasóterem a hét öt napján volt nyitva, 10—1-ig, ülések napján pedig az akadémikusok számára délután 3—5 között is. A nyár két hónapjában és a nagygyűlés idején zárva volt a Könyvtár. A nyitvatartás mértéke tehát a korábbi időhöz képest csökkent, de a köleszövést akadémikusok és egyetemi tanárok számára megkönnyítették. Más olvasók számára ellenben csak nagyon korlátozott lehetőségeket nyitott a Könyvtár. Az olvasóteremben egyszerre egynél több könyvet nem adtak kézbe. 1875-től kezdve ismét változott a helyzet: a délelőtti könyvtárhasználatot most már az akadémikusok számára tartották fenn, viszont délután 3-tól 7-ig mások is olvashattak ott.

Az új épületbe költözéstől az első világháború kitöréséig a Könyvtár nagyjából egyenletesen fejlődött, de nem kis hiányosságok is mutatkoztak, amelyek a korszak végére mind érezhetőbbekké váltak. Az évi gyarapodás 1885-ig 1500, 1885—1897 közt 2300 db körül mozgott. Ezzel a számbeli gyarapodással a feldolgozó munka is lépést tudott tartani. Az új szakcsoportrendszer keretein belül évről évre új szakok kerültek rekatalogizálásra előbb két- majd háromféle katalógusban (helyrajzi, betűrendes és szakkatalógus). A betűrendes és a helyrajzi katalógust csak a tisztviselők használhatták, a közönség számára a szakkatalógus állt rendelkezésre. Ez pedig nem volt más, mint az egyes szakcsoportok betűrendes katalógusa. (A betűrendes és a szak-

katalógus negyedrért nagyságú, különálló lapokon készült, a helyrajzi katalógus kötetformájú volt.) A szakcsoportok jelölése a szakok magyar nevének rövidítéséből állt, a könyvek felállítása az egyes szakokon belül nagyság szerinti sorozatokban a gyarapodás sorrendjének megfelelő folyószám, numerus currens szerint történt. Az 54 szak egymástól független csoportokat jelentett, egymás közti logikai összefüggés és sorrend nélkül.

Az 1897-ben életbeléptetett új kötelespéldány-törvény és az ezzel együttjáró szigorúbb beszolgáltatási rendszer 1898-tól kezdve ugrásszerűen megnövelte az állományt, évi 10 000 darabra, de ez a számszerű növekedés nem volt egészséges. A Könyvtár tudományos jellege ellenére nem élt a válogatás jogával a köteles példányokkal kapcsolatban, hanem a teljes kötelespéldány-anyagot gyűjtötte. (Eleinte még a hirlapokat is, de ezek legnagyobb részét később átadta a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának.) Így egyrészt saját tulajdonképpeni célkitűzésein túlmenően most már nem-tudományos ballasztot is gyűjtött, sőt ez volt a gyarapodás túlnyomó nagy része, másrészt a megsokszorozódott gyarapodás feldolgozására sem férőhely, sem megfelelő mennyiségű munkaerő nem állt rendelkezésre. Így minden helyszerző erőfeszítés ellenére is (a már úgysis magas állványok megtoldása, az épület egyes kisebb helyiségeinek beállványozása) a könyvek nagy részét két sorban kellett elhelyezni. A fel nem dolgozott anyag pedig a gyarapodás háromnegyed részét tette ki.

A kötelespéldányokon kívül újabb, valóban értékes gyarapodást hozott ebben a korszakban a Pulszky, II. Adik Gusztáv, Waldstein, Szilágyi Dániel, Siskovits, Reiner, Katona Lajos könyvtár, főleg pedig az 1711 előtti magyar és magyar vonatkozású könyvekből álló Ráth-könyvtár és a héber kéziratokat és könyveket tartalmazó Kaufmann-gyűjtemény.

A csereviszonyok kiépítése is tovább folyt. 1865-től 1910-ig száznál kétszázharmincra nőtt a cserében résztvevő külföldi akadémiák és más tudományos intézmények száma. A külföldi könyvek vásárlását is fokozatosan növekvő pénzüsszeg tette lehetővé.

A Könyvtár technikai berendezése ebben a korszakban eleinte a kor színvonalán állt: az új olvasóteremben kezdettől fogva gázvilágítás volt, de meglehetősen korán, már 1895-ben bevezették a tűzbiztosabb villamos vilá-

gítást. 1875 óta a főraktár fűtése a padlóba süllyesztett és vasrácsok alatt vezetett csövek alakjában alkalmazott központi fűtéssel történt.

Az olvasóforgalom 1867—1914 között nem sokat fejlődött, sőt a korszak végén erősen visszaesett. A budapesti tudományos olvasóközönséget és az egyetemi hallgatókat jobban vonzotta az egyetemi épületekhez közelebb eső és szabadabb forgalmú Múzeumi Könyvtár és Egyetemi Könyvtár, mint a mindinkább magába zárkózó Akadémiai Könyvtár. Így a látogatások száma az évi 6—10 ezerről 1910-ig ennek a felére csökkent. Része volt ebben az újabban nyílt és fejlődő többi budapesti könyvtárnak is (Fővárosi Könyvtár, Műegyetemi Könyvtár, szakkönyvtárak).

Az első világháború idejére tehát már több tekintetben (helyhiány, a a feldolgozatlan anyag nagyarányú gyarapodása, az olvasóforgalom visszaesése) a válság előjelei voltak tapasztalhatók a Könyvtár életében. Nagyjából azonban az 1867—1914 közti korszak, főleg a századfordulóig, Hunfalvy Pál (1851—1891), Fröhlich Róbert (1892—1893), Heller Ágost (1894—1902) igazgatása alatt az erőteljes fejlődés korszaka volt. Ezt a fejlődést derékban törte ketté a világháború. A külföldi kapcsolatok legtöbbször természetesen megszakadt. A cserekapcsolatok száma 1913-tól 1918-ig 287-ről 187-re esett vissza, a külföldi vásárlás és előfizetés 520-ról 150-re. De már ez a esere és vásárlás is csupán Németországra és Ausztriára korlátozódott. Az Akadémiai Könyvtár állománygyarapodása kikapcsolódott a világ tudományos életének vérkeringéséből. Természetesen a kötelempéldányok száma is majdnem felére csökkent. A katalógizáló munka a kisegítő iratok alkalmazásának megszüntetésével a korábbi mértéknek csak harmadát érte el, mindössze évi ezer művet sikerült feldolgozni. Ugyanígy csökkent az olvasóforgalom a szénhiány okozta zárvatartások miatt is. A látogatók száma 1913-ban 4500 volt, a háború utolsó évében 1800.

Ez a válságos állapot még sokáig folytatódott a háború utáni években is. A háborús évek kieséseinek pótlását lehetetlenné tette az állam pénzügyi esődje és az alapítványokból élő Akadémia teljes elszegényedése. Így a Könyvtár élén álló Szily Kálmán főkönyvtárnok (1905—1924), aki már hivatalbalépésekor mint nyugalmazott akadémiai főtitkár 67 éves volt és a Könyvtár vezetését 86 éves koráig folytatta, valamint mellette az egyébként kiváló

alkönyvtárnok, Hellebrant Árpád, maga is 70 éves fejjel, nem tudtak megbirkózni azokkal a problémákkal, amelyek náluk sokkal fiatalabb erők munkaképességét is felülmúlták volna. Az 1925-ig értéktelen, inflációs pénzzel nem lehetett nagyobb méretű külföldi vásárlásokra gondolni, de a cserekapcsolatok sem indulhattak meg, mert nem voltak akadémiai kiadványok, amelyekért cserélni lehetett volna. Az állománygyarapodást így csak a gazdasági nehézségek folytán számban úgyszólván lecsökkent kötelezpéldány szolgáltatotta. De eközött is nagyon kevés volt a magyar tudomány terméke. Fűtés hiányában az olvasóforgalom is akadozott.

A Könyvtár szomorú helyzetében 1925-ben a szintén közel 70 esztendősen, de országos viszonylatban elsőrangú könyvtári szaktekintély, Ferenczi Zoltán főkönyvtárnoki kinevezése hozott kedvező változást. Ferenczi évtizedeken át volt a kolozsvári, azután a budapesti Egyetemi Könyvtár igazgatója, elméletileg és gyakorlatilag egyaránt elsőrangúan képzett könyvtáros, aki előrehaladott kora ellenére fiatalos frissességgel fogott a szükséges reformok megvalósításához. Az Akadémia székházában és a szomszédos bérházban sikerült három új raktárhelyiséget berendeztetnie mintegy 70 000 kötet számára. Ez lehetővé tette az akkor 262 000 kötetből álló teljes állomány megfelelő elhelyezését. Pénzügyi keret biztosításával megindította a külföldi folyóiratok előfizetését, s az újraéledő akadémiai könyvkiadás segítségével fölélesztette a cserekapcsolatokat.

Sajnos, Ferenczi már 1927-ben meghalt, s igazgatásának mindössze két éve túlságosan rövid volt ahhoz, hogy a századforduló óta sokasodó problémákon, főleg pedig az 1914 óta bekövetkezett hiányokon segíthessen. Utóda 1928-ban ismét idős ember lett, a 71 éves finn-ugor nyelvész, Szinnyei József nyugalmazott egyetemi tanár. Szinnyei először a háború okozta hiányok pótlásához fogott, de ezt a törekvését rövidesen föladta, s 1929-től 1935-ig a Könyvtár minden erejét a feldolgozatlan könyvanyag katalógizálására összpontosította. Erre főleg az indította, hogy 1929-ben az Akadémia a hatalmas Vigyázó alapítvánnyal együtt 17 000 kötetes rendkívül értékes könyvgyűjteményhez jutott (kódexek, ősnymtatványok, régi magyar könyvek, könyvritkaságok bibliofil kötéseiben). Ugyanebben az időben érkezett Stein Aurél kasmíri könyvtára és az ugyancsak orientalisztikai anyagot tartalmazó Kégl-

könyvtár. Ezeknek az értékes anyagoknak a feldolgozása sürgősnek látszott. A megfeszített munka eredményeként sikerült eltüntetni a feldolgozatlan állomány szerencsétlen örökségét, de sajnos, közben a Könyvtár megint szem elől tévesztette a külföldi könyvek beszerzésének fontosságát. Ezen a téren egyébként a lehetőségek nem voltak kedvezőek. A hatalmas Vigyázó-örökségből a Könyvtárnak a könyvgyűjteményen kívül nem sok jutott. Az Akadémia a főleg földbirtokból, telekből álló vagyont előbb beruházásokkal jövedelmezőbbé akarta tenni a jövő számára. A közbejött gazdasági válság, majd a második világháború kitörése miatt ezek a tervek már nem sok eredményt hozhattak az Akadémiának.

Végeredményben a két világháború közti időszak külföldi könyvbeszerzése még a kurrens megjelenésű kiadványok tekintetében is minimális volt, nem is említve az első világháború okozta hiányok pótlásának elmaradását. Csak a cserekapcsolatok fejlődtek tovább a háború kitöréséig. A kötelespéldányok megint nagy tömegben áramlottak be a Könyvtárba, így azután az éppen hogy helyreállt raktári egyensúly rövidesen megint fölborult, a helyhiány évről évre fokozódott, a növekvő tisztviselői karnak is csak a raktári fülkékben sikerült helyet biztosítani. A könyvtári üzem technikai lemaradása ezekben az években annál érezhetőbbé vált, mivel időközben a Széchényi Könyvtár, a budapesti Egyetemi Könyvtár és a Fővárosi Könyvtár -- bár maguk is rossz pénzügyi helyzetben voltak --, sok tekintetben modernizálták berendezésüket, főleg pedig munkamenetüket, feldolgozó- és katalógusrendszerüket. Ezzel szemben az Akadémiai Könyvtárban minden a régi sinenken haladt tovább, meglehetősen patriarchalis viszonyok közt, csekély számú könyvtári személyzettel (1944-ben 15 fő).

A háború folyamán az 1943-ban meghalt Szinnyi helyett a szintén nyugalmazott professor, Melich János lett a főkönyvtárnok. Reformokra most már nem kerülhetett sor. Az erők összpontosítása másra nem irányulhatott már ekkor, mint a háborús veszedelmek lehető távoltartására a könyvtártól. 1943/44-ben fokozatosan folyt az értékesebb könyvtári anyag biztonságba helyezése (épület alatti óvóhely, budai Várhegy alatti barlangok, a Nemzeti Bank veszprémi bombabiztos óvóhelye, a Nemzeti Múzeum pincéje). A légitámadások, majd a Budapest felszabadításáért vívott harcok idején

bezárult az olvasóterem, s végül minden könyvtári munka természetesen megállt. 1944–45 fordulóján a Dunaparton, különösen exponált helyen álló akadémiai épület súlyos tűzhatásnak volt kitéve.

Az ország felszabadtásakor az egész országhoz hasonlóan a Könyvtár is rendkívül súlyos körülmények között volt. Legértékesebb anyaga óvóhelyeken, vagy onnan elhurcolva, ismeretlen helyen nyugaton, helyiségei belövésekkel szétdőlvén, raktárai ablaktalanul kitéve az időjárás viszontagságainak, világítás, fűtés nélkül. Könyvtári munkára, szolgáltatásokra gondolni sem lehetett. Halott könyvgyűjtemény állt az élő könyvtár helyén, majdnem pontosan 100 évvel a megnyitás után.

E rendkívül nehéz körülmények között a Könyvtár új életre keltése, a normális munka megkezdése évek hatalmas erőfeszítését tette szükségessé (1945–48). Fokozatosan sikerült rendet teremteni a szétzilált raktárakban, előcsomagolni és visszaszerezni a biztonságba helyezett és máshova szállított könyv- és kéziratanyagot. A munka során kiderült, hogy ami a legfontosabb, a könyv- és kéziratanyagban szerencsére aránylag csak kevés kár esett. 1948-tól kezdve a kormányzat megértő anyagi támogatása és a létszámbővítés lehetővé tette, hogy az addig saját erejéből már úgy-ahogy rendbejött könyvtár a régi sebek beforrasztásán túlhaladva új, nagyobb perspektívájú fejlődés útjára lépjen. A megsérült olvasóterem szép és korszerű berendezést kapott, mellette hasonló berendezéssel folyóiratolvasó létesült, és tervek készültek további új helyiségek, raktárak berendezésére is. A Könyvtár komoly elhatározással fogott hozzá, hogy a korábbi három fő fogyatékoság (1. a túlságos magabazártság, elzárkózottság az országos könyvtárüggyel szemben, 2. a külföldi könyvbeszerzések elhanyagolása, 3. a könyvtártechnikai lemaradás) fokozatos felszámolásával ismét egyenrangú félként álljon be a magyar nagykönyvtárak együttesébe. Olvasótermét reggel 9-től este 8-ig megnyitotta, ezzel ugrásszerűen növelte a használatot. Már 1948-ban 7000 művel növelte az állományt, ebből 1200 esett külföldi vásárlásra. 530 külföldi (főleg cserépéldány) és 170 hazai periodika kurrens érkezése mutatta a Könyvtárra a jövőben jellemző gyarapodási irányt. Újjáalakult a kéziratár, szervezés alatt állt a Keleti osztály. Az 1949. év már előjele, bevezető szakasza volt a könyvtár lendületes, új fejlődésének, amit az Akadémiát újjászervező 1949.

XXVII. tc. vezetett be. A Magyar Tudományos Akadémia alapszabályai kimondják:

„A Magyar Tudományos Akadémia a Magyar Népköztársaság legfelsőbb tudományos testülete.

Az Akadémia célja, hogy a dialektikus materializmus tudományos világnézete alapján, a tudományok valamennyi ágának művelésével és fejlesztésével, a tudományos munkálatok megszervezésével és támogatásával, továbbá az eredmények gyakorlati hasznosításának elősegítésével hozzájáruljon a Magyar Népköztársaság társadalmi, népgazdasági és művelődési feladatainak megvalósításához, a szocialista társadalmat építő többi népek fejlődéséhez, valamint a tudománynak az egész emberiség érdekét szolgáló előrehaladásához.

Az Akadémia feladata az egész magyar tudományos kutatás elvi irányítása, a kutatómunka fő irányainak összehangolása, továbbá a tudományos munka és a gyakorlati élet alkotó együttműködésének előmozdítása”.

Az újjászületett Akadémia fokozatosan kialakította intézeti hálózatát, s ebben az Akadémia legrégebbi, korábban egyetlen intézete, az Akadémiai Könyvtár is elfoglalhatta a megfelelő helyet.

Az új Akadémián belül nyilvánvalóvá lett, hogy a Könyvtár fő feladata az Akadémia keretei közt folyó tudományos kutatások támogatása. Az első évek gyakorlati tapasztalatainak leszűrése és az Akadémia Elnökségének iránymutatása alapján a Könyvtár feladatköre a következőképpen alakult:

1. Hazai és külföldi dokumentumokkal (könyv, folyóirat, kézirat, mikrofilm) és tájékoztatással támogatja a magyar tudományos (közelebbről akadémiai) kutatásokat.

2. Rendszeres esere formájában eljuttatja a magyar tudományos szakirodalmat, mindenekelőtt az akadémiai kiadványokat a külföldi tudományos intézményekhez és kutatókhoz, s fordítva: esere útján beszerzi a külföldi tudományos kiadványokat.

3. Különbféle könyvtári szolgáltatásokkal támogatja az akadémiai könyvtári hálózathoz tartozó intézeti könyvtárakat, s számukra szakmai segítséget nyújt.

4. Részt vesz a magyar szocialista könyvtárügy fejlesztésére irányuló országos jellegű és könyvtárközi munkákban.

5. Mint önálló tudományos intézmény, könyvtártudományi és egyéb szaktudományi munkásságot folytat.

Összefoglalóan: feladata a tudományos kutatás elősegítése szakirodalommal és szolgáltatásokkal; az Akadémia tudománypolitikai célkitűzéseinek könyvtári alátámasztása (nemzetközi csere); a hálózati könyvtári központi funkciók ellátása; az országos könyvtárügyben és könyvtárközi munkában való részvétel; könyvtáron belüli kutatás.

Az Elnökség 1953-i utasítása és a művelődésügyi miniszternek a tudományos könyvtárak gyűjtőkörét 1958-ban meghatározó rendelete, valamint az újabban fellépő szükségletek alapján ma a Könyvtár gyűjtőköre a következőképpen alakul: Gyűjti

1. a marxizmus-leninizmus irodalmát,

2. a külföldi tudományos akadémiák kiadványait és a működésükre vonatkozó irodalmat,

3. a tudománypolitikára, a tudományos munka tervezésére és szervezésére vonatkozó irodalmat,

4. a társadalmi és természettudományok területén az alapvető fontosságú műveket (beleértve a tudománytörténeti műveket is), összefoglaló, tájékoztató és bibliográfiai műveket, szépirodalomból a világirodalom klasszikusainak és nagyjainak a munkáit,

5. mint tudományos szakkönyvtár, országos viszonylatban a ráháruló szakokat:

ókori történelem,
klasszika-filológia,
világirodalom története,
orientalisztika,
nyelvtudomány.

6. Az időszaki kiadványok területén a gyűjtőkör az akadémiai Acták cseréje révén, az akadémiai kutatások (alapkutatások) érdekében szélesebb körű.

7. Az alapkutatások egyes területein, ahol általában még nincs akadémiai kutatóintézet, előre gondoskodik az alapvető külföldi szakirodalom beszerzéséről.

8. A könyvrégiségek terén elsősorban a tudománytörténeti szempontból fontos művek megszerzésére, a kéziratok terén főleg az akadémiai vonatkozásokra (akadémiai iratok, kandidátusi és doktori értekezések stb.) és a tudománytörténeti (akadémikusok és más tudósok hagyatéka) kéziratok gyűjtésére fordítja figyelmét.

Ezekkel a funkciókkal és ilyen profillal az Akadémiai Könyvtár beilleszkedett az országos könyvtárügyi életbe, most már nem pusztán elszigetelt akadémiai intézményként, hanem az akadémiai feladatok teljes vállalása mellett az országos könyvtárhálózatnak is szerves részeként. Sőt, bekapcsolódott a maga jellegének megfelelő nemzetközi szervezetek munkájába is (FID, UNESCO, ASLIB).

A Könyvtár az Akadémia Elnökének közvetlen felügyelete alatt áll. A szakfelügyeletet az Akadémia Elnökével egyetértésben a művelődésügyi miniszter gyakorolja.

A megsokasodott új feladatok szükségessé tették a Könyvtárban új osztályok és csoportok szervezését, s megfelelőbb munkaszervezet kialakítását, a létszám erőteljes növelését, a modern könyvtári munkamódszerek bevezetését, a szakmai tudás elmélyítését és megfelelő pénzügyi keretek, valamint férőhely biztosítását. Mindehhez az Akadémia messzemenő támogatást nyújtott.

A Könyvtár jelenlegi munkaszervezete:

1. Igazgatóság (és gazdasági ügyek).
2. Szerzeményezési osztály.
3. Nemzetközi könyvtári kapcsolatok csoportja.
4. Feldolgozó osztály.
5. Olvasószolgálat.
6. Tájékoztatási-bibliográfiai osztály.
7. Folyóiratcsoport.
8. Kézirattár és Régi könyvek gyűjteménye.
9. Keleti osztály.
10. Mikrokönyvtár és fotolaboratórium.
11. Könyvkötészet.

Az évi beszerzés hamarosan 16 000 kötetre növekedett, s ez a szám, amely a szükségletnek és a lehetőségeknek nagyjában megfelel, azóta meglehetősen állandó. Ezzel a beszerzéssel a Könyvtár lényegében biztosítani tudja sajátos szakirodalmi bázisfunkciójának ellátását.

A könyvfeldolgozás 1950-ben rátért a futószalag-rendszerre és a katalóguscédulák (Ormig-rendszerű) sokszorosítása alapján a korszerű katalógushálózat kiépítésére, a raktározásban pedig a korábbi szakosportrendszerrel a numerus currensre. Ugyanebben az évben kezdte meg a Könyvtár a többi hazai nagy könyvtár mintájára a decimális rendszerű szakozást. Ezzel a korábbi katalógusrendszer legnagyobb fogyatékoságát, a használható szak-katalógus hiányát szüntette meg. A feldolgozás területén, az állandó kísérletezés ellenére is megoldandó kérdés még egy modernebb, gyorsabb, alkalmasabb technika kialakítása a katalóguscédulák sokszorosítására. 1953-ban létrejött a tájékoztató és bibliográfiai osztály. A tájékoztatási-bibliográfiai munkában elsőrendű feladat az akadémiai tudománypolitikai és szervezési célkitűzések megvalósításának alátámasztása szakirodalmi és dokumentációs feldolgozással, előkészítéssel. A külön olvasóteremmel, raktározással rendelkező különlegesen értékes periodika-anyag jobb kezelése céljából 1954-ben külön folyóiratesoport alakult. A különgyűjtemények osztálya több szervezeti átalakulás után végeredményében a kéziratárat és az 1954-ben létesített régi könyvek gyűjteményét foglalja magában. A régi könyvek gyűjteményében 1954-ben indult meg a Magyarországon első nagyszabású, tudományos alapokra fektetett könyvkonzerváló akció, az illetékes akadémiai szervek támogatásával. A konzerválást és restaurálást nem saját műhely, hanem külső szakemberek végzik a Könyvtár irányításával. 1957-ben lett önálló az 1950-ben megszervezett Keleti osztály, Közép-Európa egyik nagyértékű orientalisztikai gyűjteménye. 1953-ban jött létre a mikrokönyvtár és a fotolaboratórium, végül időben utóljára 1958-ban a kisméretű, de fejlődő könyvkötészet. 1953-ban indult meg egyszerű formák között a hálózati munka, először 11 intézeti könyvtárral. (Azóta ez a szám az akadémiai intézeti hálózat rohamos fejlődésével 38-ra emelkedett, mintegy félmillió kötetes összállománnyal.) A hálózati munka területén még fontos feladatok várnak megoldásra (pl. a központi katalógusok kiépítése).

A szoros értelemben vett könyvtári munkán kívül az Akadémiai Könyvtár — többek között a könyvtártudomány művelésével — saját tudományos munkásságot is fejt ki. Ez igen sok akadály leküzdése árán s még így is csak részben valósulhatott meg. A gyakorlati feladatok sokasága, a régi lemaradások pótlása viszonylag kevés teret enged a Könyvtár dolgozóinak aktív tudományos munkásság kifejtésére. Az Akadémia által biztosított kutatónapok azonban máris jelentős segítséget nyújtanak e téren. A kutatónapok engedélyezése nemcsak a könyvtártudomány művelését teszi lehetővé, hanem egyéb tudományokét is, mert jellegénél fogva a színvonalas könyvtári munka (pl. a szerzeményezés, tájékoztatás, különgyűjtemények gyarapítása és kezelése) megkívánja különböző tudományzakok művelőinek részvételét a munkában. A könyvtári publikációk számára a *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kiadványai* címmel — külföldön is kedvező visszhangot kiváltó — sorozat indult.

A szocialista átalakulás, a Könyvtárnak szocialista típusú tudományos intézménnyé való fejlődése, az elmúlt 10 év jelentős eredményei mellett sem oldódott meg még véglegesen és megnyugtatóan az Akadémiai Könyvtárat szinte egész fennállása során végigkísérő helyhiány problémája. Jelentős eredménye az utolsó 10 évnek a Kézirattár és a régi könyvek gyűjteménye, valamint a Keleti osztály új berendezése és a periodikus anyag 100 000 kötetet befogadó modern vasraktára. A Könyvtár további fejlődése azonban nem kis mértékben a férőhely-probléma megoldásán is múlik.

A Könyvtár 135 éves története szétszakíthatatlanul összefonódott a Magyar Tudományos Akadémia történetével. Mint az Akadémia, úgy legrégibb intézménye, a Könyvtár is a felszabadulás után, közelebbről: az utóbbi 10 esztendőben jutott el története során fejlődésének legmagasabb fokára. A Könyvtárnak nem lehet szebb feladata, mint az, hogy a maga sajátos eszközeivel segítse az Akadémia és a magyar tudomány fejlődését s ezzel a szocializmus építésének ügyét.

II

A KÖNYVTÁR HASZNÁLATA

*A*z Akadémiai Könyvtár nyilvános jellegű tudományos könyvtár. Jellegénél fogva csak tudományos kutatók használhatják, közművelődési feladatokat nem lát el. A Könyvtár használata díjtalan.

1. Olvasótermek

A modern olvasószolgálat elveinek és a Könyvtár állománya természetének megfelelően az olvasók számára öt különböző olvasóterem áll rendelkezésre. 1. Nagy olvasóterem. 2. Folyóiratolvasó. 3. A Kézirattár és Régi könyvek osztályának kutatóterme. 4. A Keleti osztály kutatóterme. 5. A mikrofilm-tár olvasószobája.

1. *A nagy olvasóterem* az épület földszintjén az előcsarnoktól balra foglal helyet. A férőhelyek száma 34. A falak mentén 3000 kötetes kézikönyvtár áll szakok szerinti rendben felállítva, az olvasó szabad használatára. Az állandó jellegű szótárak, lexikonok, alapvető kézikönyvek és monográfiák kivételével a kézikönyvtár állománya cserélődik, hogy az egyes szaktudományoknak mindig a legkorszerűbb anyagát lehessen ott megtalálni. Nyitvatartás hétköznapokon 9—20 óráig (szombaton 9—15 óráig) van. Új anyagot 16 óráig (szombaton 12 óra 30 percig) lehet kikérni. Ha valaki csak később tud bejönni a könyvtárba, rendelését telefonon előre bejelentheti. A kikért könyvek száma nincs korlátozva.

2. *A folyóiratolvasó* a nagy olvasóteremből nyílik. Férőhelyek száma 8. Nyitvatartásának ideje 10—18 óráig (szombaton 14 óráig). Új anyagot 16 óra

15 percig (szombaton 12 óra 45 percig) lehet kikérni. A könyvtárba járó mintegy 5000 periodika (folyóirat, évkönyv, kutatóintézeti jelentés) közül magában az olvasóteremben 1300-nak az utolsó évfolyama található meg a falak mentén elhelyezett szekrényekben. A teljes periodikaállomány mintegy 10 000 féle kiadvány, kb. 100 000 kötetben. Folyóiratcikkekről mikrofilm-, fénykép-, optikai vagy kontakt (gyors) másolatot ugyanitt lehet megrendelni. A periodikaanyagnak betűrendes és szakkatalógusa az olvasóteremben használható. Ezenkívül a Könyvtárba járó kurrens külföldi periodikákról 1951 és 1957-ben sokszorosított jegyzék jelent meg, 1960-ban pedig nyomtatott jegyzék.

3. *A Kézirattár és régi könyvek osztályának kutatóterme* az első emeleten van, megközelíthető az udvar belső sarkából induló lépcső felől. Férőhelyek száma 8. Nyitvatartás hétköznapokon 8 óra 30 perctől 19 óra 30 percig (szombaton 13 óráig) van. Új anyag kikérése 16 óra előtt történik. Szükség esetén rendelés telefonon is lehetséges a később bejövő kutatók részére. Fotomásolatokat ugyanitt lehet rendelni.

4. *A Keleti osztály kutatóterme* az épület földszintjén, a jobb sarokban van. Férőhelyek száma 14. Nyitvatartás hétköznapokon 8–16 óra 30-ig (szombaton 13 óráig) van. Fotomásolatokat a gyűjtemény anyagából ugyanitt lehet rendelni.

5. *A Mikrofilmtár olvasószobája* a földszinten van, az Akadémia utcai oldalon, megközelíthető az előcsarnokból jobbfelé. Az olvasóknak állandóan 3 mikrofilm- és 1 mikrokártyaolvasó-készülék áll rendelkezésre (szükség esetén még két készülék bekapcsolható). Nyitvatartás hétköznapokon 8–16 óra 30-ig (szombaton 13 óráig) van.

2. Kölesönzés

Az Akadémiai Könyvtár bizonyos mértékig praesens-könyvtár, mert kölesönzése korlátozott. Kölesönzés csak akadémikusok, akadémiai fokokatok birtokosai (doktorok, kandidátusok), aspiránsok, akadémiai intézeti munkatársak, egyetemi tanárok, tudományos könyvtárak dolgozói számára van. A határidő egy hónap. Nem kölesönözhetők sorozatokba tartozó könyvek, szótárak, különleges értékű munkák, periodikák, régi könyvek, kéziratok.

Kölesönzés helyett ezekben az esetekben ajánlatosabb megoldás a különböző fotoeljárások alkalmazása, amelyeket a Könyvtár fotoszolgálatja teljesít. A rendeléseket a fotolaboratórium számára a kölesönzés (a katalógusteremben), illetőleg az egyes gyűjtemények anyagára vonatkozólag az illető gyűjtemények olvasótermi szolgálata veszi fel. Az olvasók kívánságára külföldi és vidéki könyvtárakból a Könyvtár közvetlenül bonyolítja le a könyvtárközi kölesönzést. A más könyvtárból kölesönzött anyag csak az olvasótermekben használható.

3. Katalógusok

A Könyvtár katalógusterme az előtérből nyílik, és közvetlen összeköttetésben van egyik oldalon a nagy olvasóteremmel, másik oldalon a főraktárral. A katalógusterem egyúttal a kölesönzőhelyiség is. Itt található a betűrendes katalógus, a nemzetközi tizedes osztályozó rendszer szerinti ún. decimális szakkatalógus és az ugyanilyen rendszerű földrajzi katalógus. Ha tehát valaki egy bizonyos meghatározott, szerző és cím szerint ismert munkát keres, leggyorsabban a betűrendes katalógusban találja meg. Ha bizonyos tárgykör vagy részletkérdés általában érdekli, akkor a szakkatalógushoz fordul, ha pedig egy földrajzi helyre vonatkozó műre van szüksége, a földrajzi katalógusból kap felvilágosítást. A szakkatalógus rendszerében — amelyet kevés kivétellel az egész magyar könyvtári világ használ — általános eligazodást a falon elhelyezett mutatótábla ad, az egyes kérdéseknek a katalógusban való megkeresését a katalógus elején elhelyezett tárgymutató segíti. A katalógusokat az ún. sorozatnyilvántartó egészíti ki. A sorozatban megjelent könyvek ui. a katalógusban csak mint egyes művek, külön-külön találhatók meg. Ha valakinek arra van szüksége, hogy megtudja, milyen művek tartoznak egy sorozatba, illetőleg, hogy valamely sorozatból milyen kötetek vannak meg a Könyvtárban, akkor a sorozatnyilvántartó kartotékjához fordul. Itt a sorozatcímek alatt számsorrendben megtalálhatók a sorozatba tartozó könyvek céduái. Ezek a katalógusok a közönség rendelkezésére állanak. Hivatali használatra van még ezeken kívül egy ún. szolgálati betűrendes katalógus és egy helyrajzi katalógus. Valamennyi említett katalógust a Könyvtár Feldolgozó

osztálya készíti, beleértve a technikai kivitelezést (a cédulák sokszorosítását és a katalógusok kezelését is). A többi gyűjtemény: a Folyóiratosztály, a Kézirattár, a régi könyvek gyűjteménye, a Keleti osztály, a Mikrofilmtár katalógusai az illető osztályokon található meg. A könyvanyag katalóguscédulái azonban (egyelőre az ősnymtatványok és a régi magyar könyvek kivételével) megtalálhatók a fent ismertetett katalógusokban is.

Az eddig ismertetett katalógusok a Könyvtár 1950 óta beszerzett és az azóta rekatalogizált régi anyagát tartalmazzák, fiókos katalógusszekrényekben, nemzetközi méretű ($7,5 \times 12,5$ cm) kartonokon. A Könyvtár régebbi, még át nem dolgozott anyagát továbbra is a régi nagyalakú dobozos betűrendes katalógusban lehet megtalálni. Erről az anyagról szakkatalógus nincs, csak az egyes szakok régi inventáriumai (helyrajzi naplói) használhatók ilyen célra kiegészítőül.

4. Tájékoztató szolgálat

Az egyszerűbb tájékoztatásokat az Olvasószolgálat látja el. Ugyanennek az osztálynak a feladata, hogy az állandó olvasókat a kutatások szempontjából fontos új művek beérkezéséről személyesen, az akadémiai intézeteket postán tájékoztassa. Hasonló célt szolgálnak a Könyvtár előterében és a katalógusteremben elhelyezett tárlók. Ezekben az új könyvek megfelelően kiállított borítólapjai hívják fel az olvasók figyelmét a legújabb beszerzésekre. Tágabb értelemben tájékoztató szolgálatot végez még ez az osztály az Akadémia épületének előcsarnokában rendezett kiállításokkal is. Ezeknek tematikája évfordulókhoz, akadémiai ünnepélyes előadásokhoz csatlakozik, s ilyen alkalmakkor a könyvtárnak az illető tárgyra vagy személyre vonatkozó értékes anyaga kerül bemutatásra.

Nagyobb terjedelmű és hosszabb utánjárást kívánó tájékoztatások megadása, valamint tudományos bibliográfiák készítése a Tájékoztatói-bibliográfiai osztály feladata. Ez az osztály 1953-ban alakult. Feladata, hogy a Magyar Tudományos Akadémia irányító szerveit, osztályait és kutatóintézetit tájékoztató anyag összegyűjtésével támogassa a könyvtár állományából, mégpedig elsősorban a külföldi akadémiaik és más tudományos intézmények

kiadványaiból. A tájékoztatás egyik módja a könyvtárhoz intézett kérdések megválaszolása. Az így kapott feladatok rendszerint a magyar tudomány múltjával, nemzetközi tudományos kapcsolatainkkal, nevesebb tudósaink munkásságával, a tudománypolitika és a tudományszervezés kérdéseivel állnak összefüggésben. A tájékoztatások másik fajtáját maga a Tájékoztatási-bibliográfiai osztály kezdeményezi. Ennek a tájékoztatásnak ismét két típusa van: 1. tudományos bibliográfiák, 2. az évente tíz számban megjelenő *Újabb külföldi beszerzések* jegyzőke. Ez a jegyzék társadalomtudományi és természet-tudományi sorozatban jelenik meg.

5. Gyűjtemények

Kézirattár

A Kézirattár és a vele egy osztályba tartozó Régi könyvek gyűjteménye közösen van elhelyezve az első emelet négy egymásba nyíló helyiségében. Ezek közül az első a kutatóterem, melynek egyik sarkában külön tűzbiztos helyiség van beépítve. A magas termék jobb helykihasználását galéria teszi lehetővé.

Az Akadémiai Könyvtár kezdettől fogva nemcsak nyomtatott, hanem kéziratos anyagot is gyűjtött, sokáig minden előre körvonalazott gyűjtőkör nélkül, vegyesen kódexeket, okleveleket, régi kéziratokat, aktákat, történelmi forrásgyűjteményeket, irodalmi és tudományos hagyatékokat. Ennek a vegyes természetű anyagnak a kezelésére alakult meg 1861-ben Rómer Flóris vezetése alatt a Kézirattár. Rómer dolgozta ki a 16 szakosorportból álló felállítási rendszert is. Egyes szakokat később még további alszakokra bontottak. A szakokon belül 3, illetve 4 nagyságrendet különböztettek meg. Idők folyamán még néhány új szakot csatoltak a meglévőkhöz. A Kézirattár régi anyaga ma is ezekben a szakokban van felállítva. Részint az Akadémia újjászervezése következtében, részint újabb beszerzéseként még a következő újabb, külön állagesorportok kerültek a Kézirattárba: Budenz-levelezés, Csokonai-levelezés, Szilády-levelezés, Szinnyei-levelezés, Teleki László-levelezés, Vörösmarty-levelezés, Voinovich-levelezés, Mindszenti-levelesláda (Ady), Széphalmi-levelesláda (Kazinczy), a Kisfaludy-Társaság irattára, az Akadémia Levéltára, a Történelmi

Bizottság másolatgyűjteménye. Az így egyre bonyolultabbá váló felállítási rendszerben csak a Kézirattár újjászervezése hozott változást.

Ez a modernizálás 1948—49 fordulóján kezdődött meg. 1949—50-ben kapta a gyűjtemény új elhelyezését és berendezését, kivéve a negyedik teremét, amely 1959-ben készült el. 1950 óta folyik a tervszerű gyarapítás, főleg nagyobb tudományos hagyatékok megszerzésével, a megállapított évi vásárlási keretből. 1951—56-ban nagyméretű konzerváló munka (beleértve az anyag köttetését és tékázását) pótolta évtizedek mulasztásait az állományvédelem terén. 1955 óta — a régi szakok érintetlenül hagyásával — az új beszerzés felállítása numerus currens szerint történik. Ez lehetővé teszi a korábbi szakokra bontással szemben a hagyatékok együtt-tartását a proveniencia elvének megfelelően. A szórványosan bekerült kisebb anyagok számára továbbra is három külön egység maradt meg: analecta, levelek és képek.

Katalógusok: 1954 előtt két betűrendes katalógus készült: 1. kötetes kéziratok és analecta, 2. levelek. A katalógus 21 × 18 cm nagyságú dobozokban, különálló lapokon található. Szakkatalógusként az egyes szakok helyrajzi katalógusa használható. 1955 óta 10,5 × 14,5 cm méretű kartonokon, fiókokban tárolt kartoték alakjában készül a katalógus. Ez a katalógus már túlnyomó részben a numerus currens-anyagot tartalmazza, s annyiban is eltér a régi katalógustól, hogy szótárkatalógus, tehát a kéziratokat nemcsak szerző neve alatt, hanem tárgyszó alapján is meg lehet találni benne.

A Kézirattár *legértékesebb gyűjteményei* a következők: A kódexek (125 kötet, ebből középkori 85) közt 12 középkori magyar nyelvemlék van: a Besztercei szójegyzék, a Czech-, Érsekújvári-, Guary-, Gyöngyösi-, Kriza-, Lányi-, Lázár Zelma-kódex, a Máriabesnyői töredék, a Piry-hártya, a Thewrewk-kódex, a Virginia-kódex. A könyvtár legnagyobb büszkeségei közé tartozik egy eredeti Corvin-kódex, Ludovicus Carbo műve: *Dialogus de Mathiae regis laudibus* és a *Liber de septem signis*, mely Zsigmond király könyvtárából került a Corvina-könyvtárba, azután Konstantinápolyon keresztül vissza Magyarországra (jelenleg ideiglenes letétként a Szépművészeti Múzeumban). Íróink közül Ady Endre, Arany János, Batsányi János, Berzsenyi Dániel, Csokonai Vitéz Mihály, Kazinczy Ferenc, Kölcsey Ferenc, Móricz Zsigmond, Vörösmarty Mihály hagyatéka a legjelentősebbek; a tudományos hagyatékok

közül Angyal Dávid, Bolyai Farkas és János, Budenz József, Domanovszky Sándor, Fogarasi Béla, Hajnal István, Hatvany Lajos, Heller Farkas, Herman Ottó, Munkácsi Bernát, Pápay József, Pauler Ákos, Reguly Antal, Simonyi Zsigmond, Szekfü Gyula, Toldy Ferenc, Varju Elemér, Veress Endre, Vikár Béla, Voinovich Géza, Volf György hagyatékait kell kiemelnünk. Széchenyi István kéziratának legnagyobb részét, közte naplóit, Kézirattárunk őrzi. A külföldi anyagok közül az Elischer-féle Goethe-gyűjtemény kéziratai jelentősek.

Akadémiai levéltár

A Kézirattárnak külön részlegét teszi ki az Akadémia irattára, alapításától az új Akadémia megalakításáig. Az Akadémiai Levéltár a következő részlegekből áll: Ülési jegyzőkönyvek (igazgatósági-, nagygyűlési-, kisgyűlési-, összes-ülési-, osztálygyűlési jegyzőkönyvek, bizottsági ülések jegyzőkönyvei), pályaművek, kiadóvállalatnak beküldött kéziratok, a Vigyázó-birtok iratai, az akadémikusok pályaművekről írt bírálati, akadémikusok önéletrajzai, a palota építésének iratai, ügyiratok, számlák és nyugták. A Levéltár iratanyagának használatát a következő segédletek teszik lehetővé: iktatókönyvek (1859—1949), indexkönyvek (1891—1949), index-kartoték (1859—1880), cédulakatalógus.

Régi könyvek gyűjteménye

A korábban a Kézirattárhoz tartozó Régi magyar gyűjteményből és az Ősnyomtatványgyűjteményből alakult meg 1954-ben a Régi könyvek gyűjteménye. Anyaga jelenleg a következő részlegekből tevődik össze: 1. ősnyomtatványok, 2. régi magyar könyvek (1711 előtti magyar és magyar vonatkozású nyomtatványok), 3. muzeális könyvgyűjtemény (1501—1550-ig megjelent nyomtatványok, Aldinák, Elzevirek, jelentős írók műveinek első kiadása, dedikált példányok, művészi és történeti értékű kötések, Vörösmarty Mihály könyvtára stb.), 4. újabban beszerzett, 1800 előtti külföldi és 1850 előtti magyarországi könyvek.

A Könyvtárnak 1109 ősnymtatványa van (ebből 391 Teleki-féle, 429 Vigyázó-adomány, 147 magyar vonatkozású ősnymtatvány a Ráth-gyűjteményben; 11 héber ősnymtatvány a Keleti osztály birtokában van), ezzel a számmal a budapesti Egyetemi Könyvtárral kb. azonos fokon, az ország második legnagyobb ilyen gyűjteménye. A régi magyar gyűjtemény két részlegből áll: 1. a Könyvtár saját gyűjtése, a Szabó Károly- és Apponyi-tagolásnak megfelelően RM I., II., III., IV. csoportokban, de nem Szabó Károly-számok szerint, hanem az egyes csoportokon belül numerus currens alapján felállítva. 2. a Ráth-gyűjtemény jól karbantartott, gondosan konzervált, bibliofil kötésekkel ellátott anyaga (2362 darab) ugyanilyen belső csoportosításban, de az egyes csoportokon belül időrendben felállítva és egyetlen folyószámban beszámozva. A két régi magyar gyűjtemény együtt mintegy 5000 darabot tesz ki.

A négy különböző állagból összetett gyűjteménynek közös betűrendes és időrendi katalógusa van. A régi magyar gyűjtemény rekatalogizálása folyamatban van. A gyűjtemény közös katalógusába a rekatalogizálás során folyamatosan kerülnek bele az új cédulák, a még rekatalogizálásra nem került anyag a régi nagyalakú cédulákból álló betűrendes régi-magyar-katalógus, a Ráth-anyag külön nyomtatott katalógus alapján használható.

A régi könyvek gyűjteményének fontos munkálatai közé tartozik a hat esztendő óta folyó könyvkonzerváló-restauráló munka, amelynek során eddig 481 kötet konzerválása-restaurálása történt meg (közte 265 új bőrkötés). Ennek következtében ősnymtatványgyűjteményünk ma már Középeurópa egyik legjobban karbantartott ilyen gyűjteményévé vált.

Keleti osztály

1951-ben az Akadémia székházának földszintjén, a Roosevel-térre néző helyiségekben nyílt meg a könyvtár Keleti osztálya. Az a gondolat, hogy a magyar tudományos élet keleti vonatkozásai és a fejlett magyar kelet-kutatás indokoltá tennék egy speciális keleti osztály felállítását az Akadémiai Könyvtárban, már 1926-ban, majd 1948-ban felvetődött ugyan, de megvalósítása csak az Akadémia újjászervezése után vált lehetségessé, amikor a tudományos élet nagyvonalú megalapozása megindult.

A Keleti osztályban összegyűjtött könyvanyag alapját, 15 000 kötetet, az Akadémiai Könyvtár különböző szakjai szolgáltatták. Pulszky Ferenc hagyatékából hatalmas keleti régészeti atlaszok, az emigráns Szilágyi Dániel konstantinápolyi könyvkereskedéséből értékes török kódexek és régi nyomtatványok, Vámbéry Ármintól török kódexek, Duka Tivadar indiai orvos-ezredes révén Kőrösi Csoma Sándor tibeti kéziratái, Kaufmann Dávid végrendekezése alapján egy nemzetközileg igen értékes héber kézirat- és könyvgyűjtemény, később Kégl Sándor nagyon gazdag perzsa és szanszkrit könyvtára, majd Stein Aurél Belső-Ázsiára vonatkozó nagyértékű hagyatéka gyarapította a könyvtár orientalisztikai anyagát. Az osztály megalakulása óta a könyvállomány megkétszereződött, részben a más könyvtárakból (kiskunhalasi Szilágyi Áron Kollégium könyvtára, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, kecskeméti Városi Könyvtár stb.) átengedett keleti anyag, részben a hajdaninál hasonlíthatatlanul nagyobb mértékű külföldi könyvrendelések és a külföldi könyvesere révén.

A Keleti osztály első helyisége az olvasóterem, amely közelkeleti stílusú, az iszlám építőművészetéből vett motívumokkal van díszítve. Az ott elhelyezett kézikönyvtár könyvoszlopai a következő népekre és kultúrákra vonatkozó fontosabb műveket tárják a kutatók elé: a bejárattól jobbra: India, Irán, a Kaukázus népei, az ókori Közelkelet, Izrael és hebraisztika, az arabok, Egyiptom és Afrika. A bejárattól balra: a magyar-keleti kapcsolatok, Törökország, egyéb török népek, mongolok és más altáji nyelvek, Kína, Indokína és Tibet, Japán, Indonézia, Oceánia. A bejárattal szemben: segédkönyvek, általános sorozatok, iszlám, buddhizmus. A belső (Kőrösi Csoma) teremben vannak elhelyezve a keleti kódexek, összesen 1890 mű. Ennek a szépségüknél fogva kiemelkedő darabjai: Maimonides Mózes 4 kötetes, gót stílusban illuminált *Misna Tórája* (1295–96-ból), a 14. századi, renaissance-stílusú *Peszah Haggada*, a 15. századi, ugyancsak renaissance-stílusú kétkötetes *Mahzor*. Híres 11. századi unikum Juszűf al-Baszír *Kitáb al-muhtaví*-ja, amely az iszlám mutazilita filozófiai irányának egyik legrégebbi, talán autográf emléke. A 665 darabból álló török kéziratgyűjteményben nagy számban találhatók 13–14. századi ó-oszmánli nyelvemlékek és a klasszikus irodalom alkotásainak igen régi, 15–16. századi kódexei. 165 arab és 140 perzsa kódex

mellett fontos a 169 darabból álló mongol gyűjtemény. A tibeti kéziratok és fanyomatok között reliquia-jellegűek azok, amelyeknek olvasása alapján Kőrösi Csoma Sándor 11 éven át lámakolostorok celláiban fagyoskodva írta meg tibeti szótárát és nyelvtanát. Pálmalevéltre írott ceyloni, páli és szumátrai batak-nyelvű fahánes-könyvek is vannak. Igen nagy a tudománytörténeti jelentősége annak a gyűjteménynek is, amely 44 hatalmas tokban a Goldziher Ignáchoz írott 13 600 tudományos levelet tartalmazza. — Ebből a teremből nyílik a fontosabb folyóiratokat tároló fülke, az olvasóterem másik oldalán pedig a keleti osztály könyvraktára.

Mikrokönyvtár és fotolaboratórium

Az 1953-ban egy-két egyszerű fényképezőkészülékkel létrehozott fotolaboratórium öt év alatt automata gépekkel felszerelt, 10 helyiségben berendezett, korszerű nagy könyvtári fotoműhellyé fejlődött. Ezt a fejlődést 1957-ben az UNESCO jelentős anyagi támogatása is elősegítette. Laboratóriumunkban ma már nagyteljesítményű mikrofilmfelvevő gépek, filmelőhívó automata, filmmásológép, gyorsmásoló készülék, optikai iratmásoló készülék, mikro-kártyafelvevő és kidolgozó berendezés, hordozható mikrofilmező felszerelés, kisfilmes és lemezes fényképezőgépek, filmnagyítók és más készülékek teszik lehetővé a sokoldalú és folyamatos reprodukciós munkák végzését. A fotoszolgálat mikrofilmekkel és fényképmásolatokkal látja el a Könyvtárhoz forduló belföldi és külföldi megrendelőket. A fotoszolgálat 1959-ben 1936 megrendelést teljesített.

A könyvtár anyagával kapcsolatosan a következő reprodukciós munkákra vállal megrendeléseket a fotoszolgálat:

Mikrofilmfelvétel 24×36 mm és 18×24 mm.
Kisfilmreprodukció 24×36 mm.
Lemez- vagy síkfilmfelvétel 6×9 cm és 9×12 cm.
Pozitív film 35 mm széles.
Optikai másolat 15×21 cm és 21×30 cm.
Gyorsmásolat 15×21 cm és 21×30 cm.
Nagyítás különféle méretekben.
Mikrokártya 9×12 cm.

A megrendelések teljesítésén kívül a fotolaboratórium rendszeresen fényképezi a Könyvtár legértékesebb kéziratos és régikönyv-anyagát. Mikrofilmezés után az eredeti anyag helyett a mikrofilmet vagy a mikrofilmről készített fényképmásolatot lehet használni. A Könyvtár állománygyarapításra is felhasználja a mikrofilmezést. Vásárlás, filmsere, kölcsönvett művek lefényképezése és helyszíni fényképezés útján szerzi be mikrofilm formájában a más módon el nem érhető könyveket, folyóiratokat, illetőleg a vidéki és külföldi gyűjteményekben őrzött kéziratokat, részint tervszerű gyűjtőtevékenységgel, részint az olvasók kívánságára. A régi magyar könyv-unikumok, kéziratok, kódexek (köztük sok külföldön őrzött Corvina) mikrofilmjei mellett keleti kéziratok filmjei is megtalálhatók a gyűjteményben. A negatív filmekről pozitív filmmásolatok készülnek. Olvasásra és kölcsönzésre csak pozitív film használatos. 1959 végén 3000 műből állott a mikrokönyv-gyűjtemény. Túlnyomó része negatív és pozitív filmtekeres, kisebb része filmesík, filmlap és fotolemez. A mikrokönyvtárban külön olvasószoba áll az olvasók rendelkezésére. Itt a kutatók a Könyvtár mikrokönyv-állományán kívül saját mikrokönyveiket is olvashatják. A különféle típusú olvasókészülékek lehetővé teszik a különféle mikrokönyvek (filmtekeresek, filmesíkok, síkfilmek, mikrokártyák) olvasását. Az olvasók számára betűrendes és származás szerinti katalógus áll rendelkezésre, az utóbbiban a mikrokönyvek céduláit az eredeti anyag őrzőhelye szerint csoportosítva lehet megtalálni.

III

A KÖNYVTÁR CSEREKAPCSOLATAI

*A*kadémiánk nem sokkal alapítása után hozzákezdett nemzetközi kapcsolatainak megszervezéséhez. Ezzel egy időben indultak meg a Könyvtár nemzetközi kapcsolatai is. Nagy Károly akadémikus 1832—33-ban Amerikában járt, és kapcsolatot teremtett a Magyar Tudós Társaság és a Philadelphiai Filozófiai Társulat között. Ennek elnöke, Du Ponceau — akit nem sokkal később az Akadémia levelező tagjának választott — 1833. január 5-én közölte, hogy társulata örömmel küldené cserébe 1770 óta kiadott évkönyveit Akadémiánknak. Ezzel indult meg a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának nemzetközi cseréje.

Az Akadémia titoknokai 1833. november 11-én mutatta be a nagygyűlésnek az akadémiai Évkönyvek I. kötetét. A nagygyűlés határozata szerint az Évkönyveket a következő tudós társaságoknak küldik meg: Francia Akadémia, Londoni és Edinburghi Királyi Társulat, Amerikai Filozófiai Társulat, Kalkuttai Ázsiai Társulat, Cseh Tudományos Társulat, Bajor Akadémia, Göttingai Akadémia, Berlieni Akadémia, Pétervári Akadémia. A következő évben pedig a Firenzei Akadémia, a Római Régészeti Akadémia és a Stockholmi Királyi Akadémia kerültek jegyzékre. Ezekkel a küldeményekkel kezdődött meg az Akadémiai Könyvtár rendszeres cseretevékenysége. A csereküldemények kísérőlevelét az Akadémia első elnöke, Teleki József, és Döbrentei Gábor, az első főtitkár írták alá. Ez a levél akadémiai cserénk mindmáig érvényes elvi alapjait szögezi le: a kiadványok kölcsönös megküldését a tudományt és művészetet szerető emberiség együttműködésének és tudományos segítségnyújtásnak tekinti. „A magyar tudós társaság évkönyveinek első kötetét

Uraságtoknak azon érzéssel küldi meg, mely az egész emberiséget, tudományok és művészségek szeretete által köz lelki atyafiságos nagy egyesületbe vonja.

E mellett ajánlja a Magyar Tudós Társaság a tudományos dolgokban kész segedelmét, s kikéri Uraságtoknak is iránta szives hajlandóságát.”

A cserepéldányok továbbítását a Tudós Társaság másodelőlülője, az alapító Széchenyi István vállalta. Későbbi jelentéséből kitűnik, hogy az Évkönyvek első kötetéből a Münchener Kir. Akadémia példányát Schellingnek, az Institut de France példányát Gay-Lussacnak, a Londoni Royal Society példányát pedig Sussex hercegnek személyesen adta át, és a párizsi és londoni társaságok ülésén szóban is ajánlotta a Magyar Akadémiát azok jóindulatába.

A csere ügyeinek legfelsőbb szinten való intézése, e néhány méltán híres külföldi akadémiának vagy társulatnak mint cserepartnernek a biztosítása, majd a következő évek további szervezése arra mutat, hogy Akadémiánk alapítóinak és a Könyvtárt vezető Toldy Ferencnek erőteljes és haladó jellegű tudománypolitikai koncepciójuk volt: felismerték a csere akadémiai és könyvtári jelentőségét.

Ezt a hagyományt a Könyvtár mindig ápolta. 1848 után — elegendő anyagi eszköz hiányában — a nemzetközi csere volt az egyetlen beszerzési eszköz, mellyel továbbra is színvonalasan tudta gyarapítani gyűjteményeit. 1865-ben közel 100, 1880-ban mintegy 150, 1900-ban majdnem 200 és 1910-ben több mint 230 akadémiával és tudományos intézettel folyt a kiadványok cseréje. A beérkezett csereanyag átlaga 1865—85-ig évente 400, 1886—97-ig 700, 1898—1914-ig 850 mű.

Az első világháború és az azt követő évek ezen a területen is súlyos visszaesést hoztak. Még a háború befejezése után sem tudta a Könyvtár ismét felvenni a cserekapcsolatok nagy részét, mert akadémiai kiadványok hiányában nem volt mivel cserélni. Kivételszámba mentek azok a külföldi akadémiák (London, Edinburgh, Róma), amelyek önkéntesen, ellenszolgáltatás nélkül megküldték kiadványaikat. A cserekapcsolatok száma 1918-ig az 1913-i állapottal szemben 287-ről 87-re, a kapott csereanyag mennyisége 700 műről 320-ra esett. A régi kapcsolatok felújítására Ferenczi Zoltán főkönyvtárossága

idején, 1925-től kezdve került sor. 1929—38 között mintegy 450 intézménnyel létesült csereviszony. Ez annál jelentősebb volt, mert ebben az évtizedben szinte mélypontra esett vissza a vétel útján történő beszerzés, így a csere volt az egyetlen lehetőség korszerű külföldi tudományos anyag biztosítására.

A két világháború között a tudományban is teret hódított a sovinizmus és szűklátókörűség. Ennek ellenére az Akadémiai Könyvtár cseréje kiterjedt csaknem az egész világra, rendszeres cserekapcsolatot tartott fenn a szomszéd államok akadémiaival és tudományos intézményeivel, sőt — egyedülállóan az akkori Magyarországon — a Szovjetunió akadémiai központjaival, Moszkvával, Leningráddal, Kievvvel és több más szovjet tudományos intézettel is.

A második világháború természetesen szétzilálta a széleskörű csere-tevékenységet. A felszabadulás után eleinte ismét lassan haladt a régi kapcsolatok felújítása. 1946—49 között hatféle *Hungarica Actá*val cserélt a könyvtár. 1946—47-ben 65 intézettel sikerült a kapcsolatot újra felvenni. Ez a szám 1949 végére 254-re emelkedett. 1950 végére 480 intézménnyel létesült cserekapcsolat. Ez a szám 1957-re megháromszorozódott. Ma már 86 állam több mint 1700 intézményével tart fenn cserekapcsolatot a Könyvtár.

1950-től kezdve a Magyar Tudományos Akadémia újjászervezése folytán szükségszerűen új fejezet nyílt a Könyvtár csere-tevékenységében is.

Mínthogy az Akadémia a magyar tudományos könyv- és folyóiratkiadás jelentős részének is gondozója lett, a Könyvtár pedig a külföldi tudományos irodalom egyik legjelentősebb magyarországi szakkönyvtárává fejlődött, nemzetközi kapcsolatai fejlesztésében is a korábbinál többértű feladatokat kellett megoldania. A csaknem egy és negyedszázados múlt tapasztalatait, eredményeit és legjobb hagyományait egyesítenie kellett az új típusú Akadémia igényeivel, és egyeztetnie a tudományos nagykönyvtár szerzeményezési elveivel. Ugyanakkor ki kellett építenie a cserén kívüli nemzetközi könyvtári kapcsolatokat.

Bár az új feladatok, az új igények már az Akadémia újjászervezésével adva voltak, pontos meghatározásukra, a gyakorlatban való megvalósításukra csak évek múlva került sor. 1953 elején fogalmazta meg végleg az Akadémia Elnöksége, hogy a Könyvtár második fő feladata a magyar tudományos kutatás eredményeinek, mindenekelőtt az akadémiai kiadványoknak eljuttatása rend-

szeres csere formájában a külföldi tudományos intézményekhez. De még ezután is hosszabb időre volt szükség, amíg az Akadémián belül tisztázódtak a csere és a terjesztés elhatárolásának elvi és gyakorlati kérdései.

A cserét annak ellenére, hogy külföldi könyv- és folyóiratbeszerzésünk egyre jelentősebb tényezője lett — a könyvbeszerzés 40 százaléka, a folyóiratbeszerzés 80 százaléka ebből ered —, a Könyvtár Akadémiánk hagyományaihoz híven kultúrpolitikai és tudománypolitikai tevékenységnek is tekinti. Fontos számára a Magyar Tudományos Akadémia munkájának, tudományos kutatásainak és elért eredményeinek külföldi megismertetése, de éppoly fontos a hasonló jellegű intézmények és a világ minden táján folyó tudományos kutatás módszereinek és eredményeinek megismerése, illetőleg összegyűjtése. Emellett szem előtt tartja az elmaradottabb országok tudományos megsegítésének elvét is.

Az új feladatok új módszereket is követeltek. 1954-től kezdődően kiépült a hagyományos folyóirat-csere mellett a rendszeres könyvcseré is. Megszerveztük a külföldi nagy könyvtárak és tudományos intézmények részére az újonnan megjelenő tudományos kiadványokat ismertető aktív figyelőszolgálatot. Ez nemcsak a csere színvonalát emelte, hanem megteremtette annak a lehetőségét is, hogy a magyar tudományos irodalom iránt érdeklődő külföldi könyvtárak és tudományos intézmények a gyűjtőköriüket, illetőleg munkásságukat érintő új magyar kiadványokról jóval a bibliográfiák megjelenése előtt tudomást szerezzenek. Ennek nyomán világszerte megnőtt a magyar könyv iránti érdeklődés. A külföldi nagy könyvtárak magyar gyűjteményeit kiegészítettük és továbbfejlesztjük. Mindazokat a területeket fokozatosan ellátjuk magyar anyaggal, ahol eziránt különös érdeklődés mutatkozott. A cserekapcsolatok száma és a csere mennyisége 1950-től kezdve ugrásszerűen megnövekedett. 1959-ben már 3952 külföldi folyóirat és 8876 kötet könyv érkezett cserébe a kiküldött 6195 folyóiratért és 3998 kötet könyvért.

A mennyiségi fejlődést alapvető minőségi fejlődés kísérte. A Könyvtár kidolgozta a cseretevékenység elvi alapjait. Megállapította a kiadványcsere szerzeményezési és kulturális, a magyar tudomány eredményeit propagáló tevékenységének határterületeit és ezeknek a területeknek érintkező pontjait.

Jelenleg a Könyvtár cseretevékenységének fő feladatai: 1. Az akadémiai kiadványok (elsősorban az Acta-k, másodsorban a könyvkiadványok) kétoldali megegyezéseken alapuló cseréjének lebonyolítása. 2. A baráti államokkal kötött állami és akadémiai szerződésekben biztosított kulturális cserékből ráháruló feladatok végrehajtása. Ezeknek a feladatoknak az ellátása mellett a könyvtár cserecsoportja összehangolja az akadémiai hálózat könyvtárainak cseréjét, sőt külön megállapodás alapján, kívánságra, cseretársai számára a nem akadémiai kiadású tudományos kiadványok cseréjét is végzi. Gondoskodik az ajándék-, tiszteleti- és referálópéldányként külföldre menő Acta-k kiküldéséről, végül későbbi évek cseréjének tartalékanyagát is gyűjti.

Az Akadémia Könyvtára az elmúlt évek cseremunkájában az új feladatokat a nagy elődök haladó hagyományainak szellemében igyekezett megoldani. Ezért a tudományos együttműködés egyetemessége alapján elsőként vette fel a kulturális kapcsolatokat azokkal az országokkal, amelyekkel a háború alatt minden összeköttetés megszakadt. Újra kiépített cseréjét pedig valamennyi nép tudományos-kulturális értékei kölcsönös megismerésének és megbecsülésének szolgálatába állította.

IV

HÁLÓZAT

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára — a korszerű szocialista könyvtári szervezés elveinek és gyakorlatának megfelelően — nemcsak önmagában, hanem a kutatóintézeti könyvtárakkal együtt, azok központjaként is támogatja a tudományos kutató munkát. 1949 óta, a Magyar Tudományos Akadémia újjászervezésének időpontjától kezdve, évről évre több intézeti könyvtár szolgálja az akadémiai célkitűzéseket.

Az Akadémiai Könyvtár központi helyzetében — amellett, hogy beszerzi mindazoknak a tudományágaknak az anyagát, amelyeknek számára országos viszonylatban szakkönyvtár — enciklopédikus jellegű gyűjtemény kiépítésére törekszik, mely elsősorban az alapvető kutatások számára szükséges standard, összefoglaló és tájékoztató műveket tartalmazza. Ugyanakkor az akadémiai kutatóintézetek könyvtárainak gyarapítása mindig az időszerű, a kutatási terveket támogató munkát szolgálja. Ilyen módon az akadémiai könyvtári hálózat — a központi könyvtár és az intézeti hálózat könyvtárai — szoros egységet alkotnak a kutatómunka hatásos könyvtári támogatása érdekében.

Jelenleg az akadémiai hálózat — a központi könyvtáron kívül — 38 kutatóintézet, illetve kutatócsoport könyvtárát foglalja magában. Ebből természettudományi jellegű 26, társadalomtudományi jellegű 10, vegyes gyűjtőkörű 2 könyvtár.

Az intézeti könyvtárak összes kötetszáma 500 000 kötetre tehető, a kurrens periodikák száma pedig elérte az 5300-at. 16 intézeti könyvtár élénk cserekapcsolatban áll a külföldi társintézményekkel.

Rendeltetésüknek megfelelően a kutatóintézeti könyvtárak szolgáltatásaikkal, szakkönyveikkel, szakfolyóirataikkal, tájékoztató és dokumentációs tevékenységükkel elsősorban az intézetek munkatársainak állnak rendelkezésére. De ez nem jelent szakmai elzárkózást; pl. a nagymúltú és több mint 100 000 kötetnyi állománnyal rendelkező Eötvös-Könyvtár — hagyományainak megfelelően — részben egyetemi könyvtári funkciókat is gyakorol, más könyvtárak pedig megengedik, hogy a kutatóintézeteken kívül dolgozó szakemberek is igénybe vegyék szolgáltatásaikat (pl. Földrajztudományi Kutatócsoport könyv- és térképtára, Genetikai Intézet, Közgazdaságtudományi Intézet, Nyelvtudományi Intézet stb.).

Az Akadémiai Könyvtár — hálózati központi hivatásának megfelelően — az intézeti könyvtárak tevékenységét rendszeresen koordinálja és igen sok területen támogatja. Segítséget nyújt a könyv- és folyóiratbeszerzés területén, cseréből származó duplumait nagyrészt nekik engedi át, összehangolja cseretevékenységüket. Az intézeteknek saját állományából kölcsönöz. Támogatja őket fotolaboratóriumi szolgálatával és könyvtárközi kölcsönzések lebonyolításával. Szakmai kérdésekben tanácsaival rendelkezésükre áll. Kieépítés alatt áll az intézeti könyvtárak állományát magában foglaló központi katalógus.

KÖNYVTÁRHÁLÓZAT

A statisztikai adatok az 1959. december 31-i állapotot tüntetik fel.

MTA ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA

Budapest, V. Szemere u. 10.

Alapítási év: 1949.

Állomány:

Könyv	16 138	kötet
Folyóirat	2 033	„
Egyéb	540	egys.
Összesen	18 711	„

MTA ÁLLATEGÉSZSÉGÜGYI KUTATÓ INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA

Budapest, XIV. Hungária krt. 21.

Alapítási év: 1950.

Állomány:

Könyv	897 kötet
Folyóirat	976 „
Egyéb	1 811 egys.
Összesen	3 684 „

MTA ATOMMAGKUTATÓ INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA

Debrecen, Bem tér 18/c.

Alapítási év: 1954.

Állomány:

Könyv	2 709 kötet
Folyóirat	1 237 „
Egyéb	612 egys.
Összesen	4 558 „

MTA BIOKÉMIAI INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA

Budapest, XI. Karolina út 29.

Alapítási év: 1950.

Állomány:

Könyv	970 kötet
Folyóirat	942 „
Összesen	1 912 kötet

MTA BIOLÓGIAI KUTATÓ INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA

Tihany

Alapítási év: 1927 (1950-től akadémiai intézmény)

Alapítási állomány: 3410 kötet

Állomány:

Könyv	3 666 kötet
Folyóirat	6 428 „
Egyéb	9 343 egys.
Összesen	19 437 „

MTA BOTANIKAI KUTATÓ INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA

Vácrátót

Alapítási év: 1952

Állomány:

Könyv	1 772	kötet
Folyóirat	538	„
Egyéb	2 761	egys.
Összesen	5 071	„

MTA CSILLAGVIZSGÁLÓ INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA

Budapest, XII. Konkoly-Thege Miklós út 13—17.

Alapítási év: 1921 (1951-től akadémiai intézmény)

Állomány:

Könyv	és folyóirat 16 872 kötet	
Egyéb	3 000	egys.
Összesen	19 872	„

MTA DUNÁNTÚLI TUDOMÁNYOS INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA

Pécs, Kulich Gyula u. 22.

Alapítási év: 1943 (1955-től akadémiai intézmény)

Állomány:

Könyv	11 733	kötet
Folyóirat	3 272	„
Egyéb	2 113	egys.
Összesen	17 118	„

MTA ELMÉLETI FIZIKAI KUTATÓ INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA

Budapest, XI. Budafoki út 8.

Alapítási év: 1954

Állomány:

Könyv	1 113	kötet
Folyóirat	470	„
Összesen	1 583	kötet

MTA FILOZÓFIAI INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA

Budapest, V. Széchenyi rkp. 3.

Alapítási év: 1957

Állomány:

Könyv	1 828 kötet
Folyóirat	67 „
Összesen	1 895 kötet

MTA FÖLDRAJZTUDOMÁNYI KUTATÓ CSOPORTJÁNAK KÖNYVTÁRA

Budapest, VI. Népköztársaság u. 62.

Alapítási év: 1951

Állomány:

Könyv	32 571 kötet
Egyéb	15 000 térkép
Összesen	47 571 egys.

MTA GENETIKAI INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA

Budapest, II. Hermann Ottó út 15.

Alapítási év: 1940 (1950-től akadémiai intézmény)

Állomány:

Könyv	
és folyóirat	3 398 kötet
Egyéb	1 595 egys.
Összesen	4 993 „

MTA GEODÉZIAI KUTATÓ LABORATÓRIUMÁNAK KÖNYVTÁRA

Sopron, pf. 9.

Alapítási év: 1955

Állomány:

Könyv	1 248 kötet
Folyóirat	202 „
Egyéb	303 egys.
Összesen	1 753 „

MTA GEOFIZIKAI KUTATÓ LABORATÓRIUMÁNAK KÖNYVTÁRA

Sopron, Szt. György u. 16.

Alapítási év: 1955

Állomány:

Könyv	473 kötet
Folyóirat	190 „
Egyéb	644 egys.
Összesen	1 307 „

MTA GEOKÉMIAI KUTATÓ LABORATÓRIUMÁNAK KÖNYVTÁRA

Budapest, VIII. Múzeum krt. 4/a.

Alapítási év: 1955

Állomány:

Könyv	315 kötet
Összesen	315 kötet

MTA GYERMEKLELEKTANI INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA

Budapest, VI. Szondy u. 83—85.

Alapítási év: 1902 (1955-től akadémiai intézmény)

Állomány:

Könyv	5 971 kötet
Folyóirat	1 485 „
Összesen	7 456 kötet

MTA IRODALOMTÖRTÉNETI INTÉZETE, EÖTVÖS-KÖNYVTÁR

Budapest, XI. Ménesi út 11—13.

Alapítási év: 1895, mint az Eötvös Kollégium Könyvtára, 1956-tól az MTA Irodalomtörténeti Intézetének Könyvtára

Állomány:

Könyv	94 260 kötet
Folyóirat	11 692 „
Egyéb	154 egys.
Összesen	106 106 „

MTA KIBERNETIKAI KUTATÓ CSOPORTJÁNAK KÖNYVTÁRA

Budapest, V. Nádor u. 7.

Alapítási év: 1956

Állomány:

Könyv	1 418	kötet
Folyóirat	335	„
Egyéb	286	egys.
Összesen	2 039	„

MTA KÍSÉRLETI ORVOSTUDOMÁNYI KUTATÓ INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA

Budapest, IX. Tüzoltó u. 58.

Alapítási év: 1954

Állomány:

Könyv	1 842	kötet
Folyóirat	1 311	„
Egyéb	4	egys.
Összesen	3 157	„

MTA KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA

Budapest, V. Nádor u. 7.

Alapítási év: 1954

Állomány:

Könyv	15 094	kötet
Folyóirat	2 275	„
Összesen	17 369	kötet

MTA KÖZPONTI FIZIKAI KUTATÓ INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA

Budapest, XII. Konkoly-Thege u. 11–13.

Alapítási év: 1950

Állomány:

Könyv		
és folyóirat	21 736	kötet
Egyéb	4 750	egys.
Összesen	26 486	„

MTA KÖZPONTI KÉMIAI KUTATÓ INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA

Budapest, XIV. Hungária krt. 114.

Alapítási év: 1952

Állomány:

Könyv	3 194	kötet
Folyóirat	2 200	„
Egyéb	1 654	egys.
Összesen	7 048	„

MTA KUTATÁSI ESZKÖZÖKET KIVITELEZŐ VÁLLALATÁNAK KÖNYVTÁRA

Budapest, XIV. Komócsy u. 29—31.

Alapítási év: 1957

Állomány:

Könyv	782	kötet
Folyóirat	242	„
Összesen	1 024	kötet

MTA MATEMATIKAI INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA

Budapest, V. Reáltanoda u. 13—15.

Alapítási év: 1950

Állomány:

Könyv	8 600	kötet
Folyóirat	2 700	„
Egyéb	8 260	egys.
Összesen	19 560	„

MTA MEZŐGAZDASÁGI KUTATÓ INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA

Martonvásár

Alapítási év: 1950

Állomány:

Könyv	7 900	kötet
Folyóirat	500	„
Egyéb	1 797	egys.
Összesen	10 197	„

MTA MEZŐGAZDASÁGI ÜZEMTANI INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA

Budapest, VI. Népköztársaság u. 62.

Alapítási év: 1953

Állomány:

Könyv	3 432 kötet
Folyóirat	38 „
Összesen	3 470 kötet

MTA MŰSZAKI FIZIKAI KUTATÓ INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA

Budapest, VIII. Puskin u. 11.

Alapítási év: 1958

Állomány:

Könyv	2 480 kötet
Folyóirat	645 „
Összesen	3 125 kötet

MTA MŰSZERÜGYI SZOLGÁLATA KÖNYVTÁRA

Budapest, V. Martinelli tér 3—5.

Alapítási év: 1958

Állomány:

Könyv	44 kötet
Egyéb	17 536 egys.
Összesen	17 580 „

MTA NAPPHIZIKAI OBSZERVATÓRIUMÁNAK KÖNYVTÁRA

Debrecen, 10. pf. 30.

Alapítási év: 1958

Állomány:

Könyv	507 kötet
Folyóirat	510 „
Összesen	1 017 kötet

MTA NÉPZENEKUTATÓ CSOPORTJÁNAK KÖNYVTÁRA

Budapest, V. Roosevelt tér 9.

Alapítási év: 1953

Állomány:		
Könyv	1 194	kötet
Folyóirat	229	„
Összesen	1 423	kötet

MTA NYELVTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA

Budapest, V. Szalay u. 10—14.		
Alapítási év: 1950 (1951-től akadémiai intézet)		
Állomány:		
Könyv		
és folyóirat	18 038	kötet
Egyéb	32	egys.
Összesen	18 070	„

MTA OLAJBÁNYÁSZATI KUTATÓ LABORATÓRIUMÁNAK KÖNYVTÁRA

Sopron, Múzeum u. 6.		
Alapítási év: 1957		
Állomány:		
Könyv	645	kötet
Folyóirat	62	„
Összesen	707	kötet

MTA RÉGÉSZETI KUTATÓ CSOPORTJÁNAK KÖNYVTÁRA

Budapest, I. Űri u. 49.		
Alapítási év: 1958		
Állomány:		
Könyv	243	kötet
Folyóirat	31	„
Összesen	274	kötet

MTA SZTEREOKÉMIAI KUTATÓ CSOPORTJÁNAK KÖNYVTÁRA

Budapest, X. Gém u. 3.		
Alapítási év: 1958		

Állomány:	
Könyv	257 kötet
Folyóirat	140 „
Összesen	397 kötet

MTA TALAJBIOLÓGIAI KUTATÓ LABORATÓRIUMÁNAK KÖNYVTÁRA*

Sopron, Bajcsy-Zsilinszky út 4.

Alapítási év: 1952

Állomány:

Könyv	1 130 kötet
Folyóirat	113 „
Egyéb	97 egys.
Összesen	1 340 „

MTA TALAJTANI ÉS AGROKÉMIAI KUTATÓ INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA

Budapest, II. Hermann Ottó út 15.

Alapítási év: 1950

Állomány:

Könyv	4 671 kötet
Folyóirat	2 708 „
Összesen	7 379 kötet

MTA TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA

Budapest, I. Úri u. 51—53.

Alapítási év: 1941 (1951-től akadémiai intézmény)

Állomány:

Könyv	48 407 kötet
Folyóirat	7 815 „
Egyéb	9 557 egys.
Összesen	65 779 „

* Belcsovdatt a Talajtani és Agrokémiai Kutató Intézetbe.

BIBLIOGRÁFIA

- BERLÁSZ, Jenő—NÉMETH, Mária, [Szakmáryné]: Hundertdreissig Jahre Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. (Zentralblatt für Bibliothekswesen. 1959. Jg. 254—266. p.)
- BRISITS Frigyes: A Magyar Tudományos Akadémia Vörösmarty-kéziratainak jegyzéke. Bp. 1928, M. Tud. Akad. 396 p.
- CSAPODI Csaba: Széchenyi István kéziratai és egyéb Széchenyi-emlékek az Akadémia Könyvtárában. (Magyar Tudomány. 1960. 241—247. p.)
- CSAPODI Csaba: Vörösmarty Mihály könyvtára. (Magyar Könyvszemle. 1956. 65—68 p.)
- DIVALD Kornél: A Magyar Tudományos Akadémia palotája és gyűjteményei. Bp. 1917, M. Tud. Akad. 143 p.
- FERENCZI Zoltán: A Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának megalapítása. (Akadémiai Értesítő. 1926. 7—17. p.)
- Folyóiratok és időszaki kiadványok a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában. (Összeáll. a kv. tisztviselői.) Bp. 1906, M. Tud. Akad. 145 p.
- GERGELY Pál: Vörösmarty Mihály ismeretlen kéziratai a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kéziratárában. (A Magyar Tudományos Akadémia I. osztályának Közleményei. 1956. 9. 184—193. p.)
- GERGELY, R[ezső]: Microcard catalogue of the rare Hebrew codices, manuscripts and ancient prints in the Kaufmann collection, repr. on microcards. Introd. by Ignác Goldziher. Ed. by —. Bp. 1959, Hung. Acad. of Sc. 44 p. 16 t.
- GOLDZIHNER Ignác: Jelentés a Magyar Tudományos Akadémia könyvtára számára kelet-ről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdaviszonyokra keleten. Bp. 1874. 42 p. (Értekezések a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi osztálya köréből. 4. köt. 1—42. p.)
- Die Goethesammlung der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. (Centralblatt für Bibliothekswesen. 1896. 578—579. p.)
- Goethe-Zimmer der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. Kleiner Katalog der Eliseher'schen Goethe-Sammlung. Bp. 1927, Ung. Akad. d. Wissensch. 12 p.

- HELLEBRANDT, Árpád: *Catalogus librorum saeculo XV. impressorum quot-quot in Bibliotheca Academiae Litterarum Hungaricae asservantur.* Bp. 1886, M. Tud. Akad. Irod.-tört. Biz. 379 p.
- HELLEBRANDT Árpád: *Diplomatáriumok és monumenták a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában.* Bp. 1908, M. Tud. Akad. 172 p.
- HELLEBRANDT Árpád: *Magyarországi vonatkozású ősnymtatványok a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában.* Bp. 1880. 48 p. (Klly.: Magyar Könyvszemle. 1880.)
- HELLER Ágost: *Az Elischer-féle Goethe-gyűjtemény katalogusa.* Bp. 1896, M. Tud. Akad. V, 145 p.
- HELLER, August: *Katalog der Elischer'schen Goethe-Sammlung.* Bp. 1896, Hornyánszky ny. VI, 145 p.
- JAKAB Elek: *A Magyar Tud[ományos] Akadémia kéziratának rendezéséről.* (Magyar Könyvszemle. 1891. 19—32. p.)
- JAKAB Elek: *A M[agyar] T[udományos] Akadémia Kézirat-tárának ismertetése.* Bp. 1892, M. Tud. Akad. 43 p.
- JAKAB Elek: *Jelentés a M[agyar] Tud[ományos] Akadémiai Kézirattár bevégzett rendezéséről.* (Magyar Könyvszemle. 1891. 315—322. p.)
- KÉKY Lajos: *A Kisfaludy-Társaság ereklyetára.* (Könyvbarátok Lapja. 1927—28. 52—56. p.)
- KÓHALMI Béla: *A három nagy könyvtár a Tanácsköztársaság alatt.* (Magyar Könyvszemle. 1959. 149—162. p.)
Zusammenfassung: Die drei grossen Bibliotheken Ungarns während der Rätediktatur 1919.
- Könyvtár-avatási ünnepély: dec. 23. 1844. (Magyar Académiai Értesítő. 1844. 233—235. p.)
- LÉCES Károly: *Ferenczi Zoltán emléke.* (Magyar Könyvszemle. 1958. 74—75. p.)
- LUKINICH Imre: *A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottsága másolat- és kéziratgyűjteményének ismertetése.* Összeáll. —. Bp. 1935, M. Tud. Akad. 121 p.
- Néhai dr. Katona Lajos könyvtárának címjegyzéke. Bp. 1911, M. Tud. Akad. 54 p.
- Ráth György régi magyar könyvtára. Bp. 1905, Hornyánszky ny. 79 p.
- Ráth György régi magyar könyvtára a Magyar Tudományos Akadémián. (Magyar Könyvszemle. 1905. 381—384. p.)
- RÁTH György: *Unikumok könyvtárában.* (Magyar Könyvszemle. 1894. 1—9. p.)
- SZILY Kálmán—VISZOTA Gyula: *A Magyar Tudományos Akadémia Széchenyi-muzeumának tárgyjegyzéke.* Bp. 1905, M. Tud. Akad. 189 p.
- [TOLDY] Schedel Ferenc: *Az académiái könyvtár rövid története 's mibenléte.* Buda, 1846. (Magyar Tudós Társaság Évkönyvei. 7. 86—91. p.)

- TOLDY Ferenc: Utasítás a Magyar Académiai könyvtár tisztviselői számára. Buda, 1848, Egyet. ny. 31 p. (*U. az:* Magyar Könyvszemle. 1887. 185—201. p. Címe: A MTA Könyvtárának régi szabályai.)
- TÓKÉS László: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Mikrokönyvtára. (Magyar Könyvszemle. 1959. 211—222. p.)
- ВОЛЖИНА, Т. А.: В научных библиотеках Венгрии. (Библиотечно-библиографическая информация библиотек Академии Наук СССР и Академии Наук союзных республик. 1958. 86—101 p.)
- WEISZ Miksa: Néh. dr. Kaufmann Dávid tanár könyvtárának héber kéziratai és könyvei. Összeáll. és ism.: —. Bp. 1906, Alkalay ny. Pozsony, 4, 199, 80 p.
- WIDDER Salamon: A Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának birtokában levő (Kaufmann D[ávid] féle gyűjtemény) Geniza töredékek poctikus darabjainak jegyzéke. Bp. 1947, ny. n. 101 p. (Klly.: Lőw Immánuel emlékkönyv.)
- A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának gyarapodásáról hiradások folyamatosan: Akadémiai Értesítő, 1846—1948. és Magyar Könyvszemle 1876—1917. évi kötetekben.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kiadásában megjelent munkák:

- Újabb külföldi beszerzések. [Társadalomtudományi és természettudományi sorozatban.] 1953. — Soksz.
- A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárába beérkező folyóiratok és időszaki kiadványok. 1. [füz.] 1950. május 1.—1951. augusztus 1. 1951, 23 p. (Klly.: Akadémiai Értesítő.)
- Kurrens külföldi periodikus kiadványok jegyzéke. 1957, 432 p. Soksz.
- A megújított Magyar Tudományos Akadémia. Bibliográfia. [1—3.] Soksz.
 [1.] 1949—1953., 1954. 156 p.
 [2.] 1954., 1955. 137 p.
 [3.] 1955., 1956. 308 p.
 Címvált. 1954-től: A Magyar Tudományos Akadémia működése. Bibliográfia.
- Tájékoztató a külföldi tudományos akadémiák működéséről. 1—5. szám. 1954—1956. Soksz.
- Mezőgazdasági irodalom Könyvtárunkban. (1953. június—1954. május.) 1954, 14. p. Soksz.
- (FÖLDÉS Endre): Radioaktív izotópok. Bibliográfia a magfizikai alapfogalmak, a mérési módszerek, az egészségvédelmi eszközök, valamint néhány területen történő alkalmazás tanulmányozásához. (Összeáll.: —.) 1954. 25 p. Soksz.
- Az atomenergia békés felhasználása. Bibliográfia. 1955, 296 p. Soksz.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kiadványai c. sorozat:

1. HARASZTHY Gyula: A 130 éves Akadémiai Könyvtár. 1956. 23 p. (Klny.: Magyar Tudomány. 1956. 1—3. sz.)
Résumé: Les cent-trente années de la Bibliothèque de l'Académie Hongroise des Sciences.
2. BERLÁSZ Jenő—NÉMETH Mária, Sz[akmáryné]: Az Akadémiai Könyvtár múltja és jelene. 1956. 30 p. (Klny.: Magyar Könyvszemle. 1956. 4. sz.)
Résumé: La Bibliothèque de l'Académie Hongroise des Sciences. (Abrégé historique à l'occasion du 130e anniversaire de sa fondation.)
3. CSAPODI Csaba: A legrégebb magyar könyvtár belső rendje. A pannonhalmi könyvtár a XI. században. 1957. 13 p. (Klny.: Magyar Könyvszemle. 1957. 1. sz.)
Zusammenfassung: Die innere Ordnung der frühesten Bibliothek von Ungarn. Pannonhalma (Sankt-Martinberg) im XI. Jh.
4. BERLÁSZ Jenő: Az Akadémiai Könyvtár kéziratárának átalakulása. 1957. 21 p. (Klny.: Magyar Könyvszemle. 1957. 3. sz.)
Zusammenfassung: Reorganisation der Handschriftenabteilung der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften.
5. HARASZTHY Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a magyar könyvtárügy időszerű kérdései. 1958. 16 p. (Klny.: Magyar Könyvszemle. 1957. 4. sz.)
Résumé: Le Conseil National des Bibliothèques et les problèmes actuels de la bibliothéconomie hongroise.
6. GERGELY Pál: Arany János és az Akadémia Könyvtára. 1958. 8 p. (Klny.: Magyar Könyvszemle. 1957. 4. sz.)
Résumé: Jean Arany et la Bibliothèque de l'Académie.
7. MORAVEK, Endre: Die neuen ungarischen Bibliotheksnormen. Wien, 1957. 16 p. (Klny.: Biblos. 6. Jg. 2—3. H.)
8. NÉMETH Mária, Sz[akmáryné]: Az Akadémiai Könyvtár, mint a Magyar Tudományos Akadémia célkitűzéseinek könyvtári támogatója. 1958. 14 p. (Klny.: Magyar Könyvszemle. 1958. 1. sz.)
Summary: The Library of the Hungarian Academy of Sciences in the service of the aims of the Academy.
9. GERGELY Pál: Az Akadémia levéltára a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kéziratárában. 1958. 11 p.
Summary: The archives of the Hungarian Academy of Sciences.
10. CSAPODI Csaba: Könyvkonzerválás és restaurálás a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. 1958. 18 p. 12 t. (Klny.: Magyar Könyvszemle. 1958. 2. sz.)
Résumé: Conservation et restauration des livres anciens dans la Bibliothèque de l'Académie Hongroise des Sciences.

11. MORAVEK Endre: Kiadványtípusok a katalogizálás szempontjából. 1958. 12 p.
Zusammenfassung: Veröffentlichungstypen vom Gesichtspunkte der Katalogisierung.
12. NÉMETH Mária, Sz[akmáryné]: A központi folyóirat-címjegyzék kérdései. 1959. 44 p.
Summary: On the problems of union lists of periodicals.
13. CSAPODI, Csaba: L'avenir des périodiques scientifiques. La Haye, 1958. 79—81. p. (Klny.: Revue de Documentation. 25. vol. 1958. 3. No.)
14. CSANAK Dóra, F[ülöpné]: Az Akadémiai Könyvtár története a szabadságharcig. 1826—1849. 1959. 29 p.
Summary: History of the Library of the Hungarian Academy of Sciences. (1826—1849.)
15. (MORAVEK, Endre) Моравек, Э. — (WEGER, Imre) Вегер, И.: Краткий словарь венгерских библиографических терминов и сокращений. (Magyar könyvészeti kifejezések és rövidítések kis orosz szótára.) 1959. 48 p.
16. CSAPODI, Csaba: Der geographische Begriff im Katalogsystem der Bibliothek. 1959. Wien, 11 p. (Klny.: Biblos. 8. Jg. 1. H.)
17. CSAPODI Csaba: A proveniencia elve a könyvtárban. 1959. 12 p. (Klny.: Magyar Könyvszemle. 1959. 4. sz.)
Zusammenfassung: Das Prinzip der Provenienz und ihre Anwendung in Bibliotheken.
18. RÁSONYI László: Stein Aurél és hagyatéka. — Sir Aurel Stein and his legacy. [Sajtó alatt.]

KÉPEK

1 — Széchenyi István

I. Nagygyűlés. Első ülés. Febr. 14. 1831.

A magyar tudós társaság rendes tagjainak

Első Ülése.

Pestén, Februarius 14 d. 1831.

Mélt. Gróf Teleki László, főispán Ur s. a. t. elöljáró által

felhívott:

Mélt. Gróf Széchenyi István, Művelődési-társaság

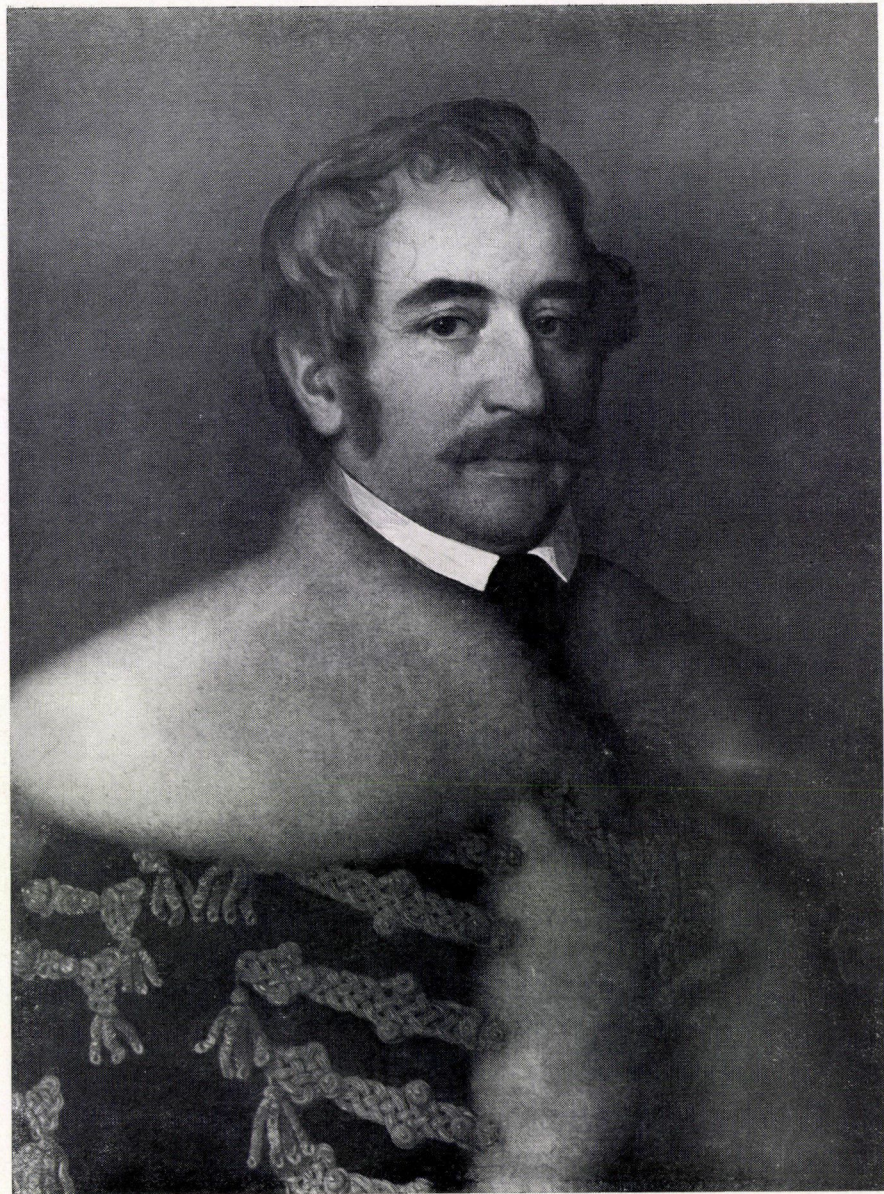
Batizsary János	Kazinczy Ferenc
Ritiner Lajos	Kis János
Dobrenti Gábor mint József	Kesfaludi László
Göbhardt Ferenc	Kölcsey Ferenc
Gurmicz Kálmán	Petrovich Ferenc
Horvát Endre	Siklóssy János
Horvát István	Schedel Ferenc
Jancsák János	Székely Pál
	Vörösmarti Mihály

I. Az igazgató tanácsnak Pestén 1830. Nov. 14. tartott első ülésé jegyzőkönyvének II. és III. pontja, s Dec. 12. tartott második ülésének II. és III. pontja, és a IV. pontja vége felé előforduló, s különösen a tagokból álló érvelés felolvasataik. Így az ötödik ülés XII. pontja is.

II. A Elöljáró M. Gróf Ur min. den tagnak az előpraja és rendszabásokról egy egy példányt osztván, a rendszabások felolvasataik.

III. A társaság előpraján és rendszabásain dolgozott 1828-ban köztudósok 34 munkájából is azon pontok, melyek a mostani pontok állapotjához képest ajánlják a társaság megindítását, hasonlóképpen skizis által az ülés elöljáró tagok.

2 — A Magyar Tudós Társaság
I. Nagygyűlésének jegyzőkönyve

3 — Teleki József (Barabás
Miklós festménye, 1836)

4 — A Könyvtár első otthona a Trattner-Károlyi ház második emeletén

5 — A Tudományos Akadémia palotája

Hol állaj, mit gondolt meg, oh kudar.
 De ember sejtet undok rongjain,
 Komor beütkel, mint az a ^{hossz} ~~széles~~ ^{széles} ~~széles~~
 Rajos deiva all' reveses tanultaj
 Hogy mig nyomor, melish ^{széles} ~~széles~~
 Nehany evvel ^{széles} ~~széles~~ ^{széles} ~~széles~~
 Ha ipereppel, ^{széles} ~~széles~~ ^{széles} ~~széles~~
 Flapnalus pudnak elvöl' nájais
 Mién e' lom? hogy minyik a' gyepen
 Legejűk nájais? ^{széles} ~~széles~~ ^{széles} ~~széles~~
 Labalsan elhagyjűk a' nájais
 Az ipen, nájais? ^{széles} ~~széles~~ ^{széles} ~~széles~~
 Mién e' lom? ^{széles} ~~széles~~ ^{széles} ~~széles~~
 Embert avasade beane ^{széles} ~~széles~~ ^{széles} ~~széles~~
 Mién e' lom? ^{széles} ~~széles~~ ^{széles} ~~széles~~
 De allaxembert ^{széles} ~~széles~~ ^{széles} ~~széles~~
 Crey van ince. e' lapon? de az
 Egy ^{széles} ~~széles~~ ^{széles} ~~széles~~
 Tpiry ^{széles} ~~széles~~ ^{széles} ~~széles~~
 An ^{széles} ~~széles~~ ^{széles} ~~széles~~
 Egy ^{széles} ~~széles~~ ^{széles} ~~széles~~
^{széles} ~~széles~~ ^{széles} ~~széles~~
 Vagy egy ^{széles} ~~széles~~ ^{széles} ~~széles~~

6 — VÖRÖSMARTY Mihály
Gondolatok a könyvtárban

7 — Toldy Ferenc

Bibliogr.

O, 1720. II.

UTASÍTÁS

A

M. ACADEMIAI KÖNYVTÁR'

TISZTVISELŐI SZÁMÁRA.

BUDÁN,

A MAGYAR KIRÁLYI EGYETEM BETŰIVEL.

1848.

8 — A Könyvtár
első működési szabályzata

9 — A főlépcső

A Magyar Tudományos Akadémiában
 Dolgoztali leveleket.
 Papp Dániel, Bajcsy Ignác,
 Pászty Vendel, Erdősi József, Siller Ferenc,
 Szalay Ignác, Horváth Sándor, Szendrői
 János, Balogh Mihály, Gótsi György,
 Preisz József és Felső Sándor, és a
 Lemberg. Személy.
 Előadották 1864. Évesen szeptember hó 12-én
 és október 18-án és November hó 12-én.
 Szabó József az alábbiak szerint a tudós
 lakos. Ez a beszéd volt a hatvanötödik előadás
 a köz. iskolák 16 tanján, a munka husz 18-án
 és husz 20-án.
 A munka postai munkája 1864. é. é.
 Október 21-én.
 A munka postai munkája 1864. é. é.
 A munka postai munkája 1864. é. é.
 Amen.

10 — Az akadémiai palota építésén dolgozó munkások levele az utókorhoz (1865. okt. 21.)

11 — A régi raktár

12 — A nagyolvasóterem

13 — A folyóiratterem

14 — Az új raktár

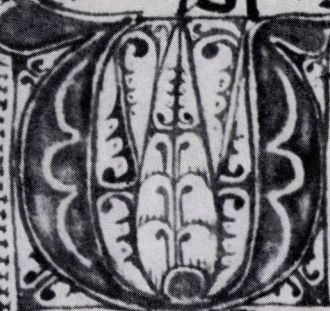

15 — A katalógusterem

16 — A Kézirattár és a Régi könyvek gyűjteménye

Sent. Mihál arkangyalról
walo ygon zeep ymadfag

Kristus Je-
susnak arkan-
gyala senth
ayhaal. Ky

gyottel ysten nepenek segeth
segere. Leegy ennekon seget-
seeg az fellegos byronak
elotte. hogy ennekon bynos-
nek agya ces engedye min-
don nemny byneymnek bo-
czanatyath. az q. nagy yrgal-
massagynak fogvelmessee-
geyereth. Haldgas meg engy

Meg nem nemo kor mala betta
 irabam lazari nevio mazra mag
 dalenának kasterabokos maitha
 nak az mazra kedvg mala ez fr
 resisnak labare kembnyllaca
 spirual meg mosta mala es ke
 nettel meg kente mala es azo

menet

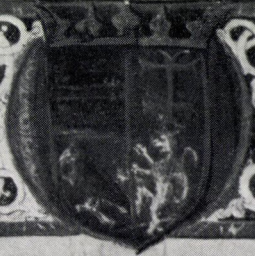
Karimal meg zaragtotta mala ennek penek lazari atru
 fra mala bozatanak kedvg lazarnak hngar Jesuifoz
 mondian vram az frre zecet az lazari meg korvit hal
 van ezt idvezitent monda. Az becsfegy mngzen ha
 lakra de istennek dyzosegvere hogr ez mpxe meg dr
 zovlcsstet istennek fra zecet mala peneg resivo ma
 cat Es maxcanak hngar Maria magdalenac Es la
 zari hogr kedvg meg halla hogr meg becegule volna
 lazari meg mazada az helyen ket naprglan nem hogr
 Nem tudnara ezoker resivo. De hogr az o istenseget
 meg mvecatnara Az ofel tamadasaban Ennek wcanma
 monda Az apostoloknak men nronk esmegy szurdosagi
 ban mondanak nek. Az tanrtanymot mester lam tu
 dod hogr teged im cegrtlen es meg akirnak mala ke
 vezim ogy az szurdok mreit megv ismeg oda felele Jude
 zretent Es monda. Nem de Engentec ozam magrone az
 Napnak az az ha akort Akertanak engem meg kevez
 ny rminar nem tezt. Merte malaky vrlagossagban
 Jar meg nem fozyt. De malaky az zecetben vai ma
 gac meg secer. Es monda ennek wcanma. Az my bara
 tunk lazari alvzjt el megret. Es fel kolcom vrec. Mon
 danak az tanrtanymot vramis ha alvzjt fel kol.
 Mongra mala kedvg Idvezitent az Galalial. Az ta
 nrtanymot kedvg alvzjt mala hogr az alvzjtol zol
 na. Es tagac meg monda o nekvt resivo mlivan. Mo
 da lazari az my baratunk meg hol. Es orndot zartga

18 — Az Érsekújvári kódex,
 írta magyar nyelven a
 margitszigeti kolostorban
 SÖVÉNYHÁZI Márta
 1529—31-ben

SACRE REGIE, MAIESTATI DI
VI MATTHIE PĀNONIE, BCEMIE
DALMATIE REGIS INVICTISSI
MI: LODOVICVS CARBO S
ALTEM PLVRIMAM DICIT

Contemplanti mihi di
ligentissime q̄ intuenti
singulorū italia princi
pum externorumq̄ re
gum vitam & mores. nō
facile quisq̄ occurrerit quem tibi in omni gñe
Laudis preferre aut eē comparare possim?
Duce Matthia R. ex invictissime: Nam si
rei militaris peritiam consideremus q̄
propria est magnorum virorū: princi
busq̄ maxime necessaria non ad inferēdas
sed ad propulsandas iniurias. neminem

19 — Ludovicus CARBO
De laudibus Matthiae regis,
Corvin-kódex 1475 tájáról

20 — *Liber de septem signis.*
Illuminált kódextöredék a XV. sz.
elejéről. Zsigmond király könyvtárából
került a Corvina könyvtárba

A' Fr. országi változásokra.

(Kassa, 1789.)

Remétek, országot! kik mit keletreben
Nyögtök a rabságnak kínos kötelében,
S. gyípos koporsóba döntő vas-igátok'
Nyakatokról eddig le nem vashatátok;
Ti-is, kiknek véré a Terméket kéri,
Hív jobbjaitoknak felpentelt hóhéri!
Jertek, s hogy sorokat' előre nézzétek,
Vigyéris' szemetek' Párisra vessétek!

Pest, febr. 4. 1847.

Üdvözlém Önt!

Ma olvastam Goldit, ma istam a vertes, s meg ma el is
küldöm. Az Eltérgetben hi fog uzzan jöni, de én
minél hamarabb akarom Önnel leirtára adni aron.
megfektetést, aron örömet, aron elragadtatást, melyet
műve költői benne. Hiába, a nép költészet ar
igazi költészet. Legjünk rajta, hogy ers legyen urak.
kódora! Na a nép uralkodni fog a költészetben,
körel ill akkor, hogy a politikában is uralkodjat,
s er a párad földada, est hivivoni valja minden
nemcs kebelnek, hi megfektet mäs letni, mint.
mártirbodnak milliök, hogy egy päs eren hanyelket.
jnek is elveszenek. Egbe a népet, polotba ar aritoklatást
Jjón ön nekem, ha nem fogja vettelni, szjon ma
gárol, akármik, mindent, hány ivot, mötlen. a vag
háras nöke. a vag, ha ma aron a vag, a ma
csomgy minden indokelni fog. Östen Önnel, affen
Önnel. Ab invisis

Öfinte barátja

Petőfi Sándor

Batona, febr. 11. 1847

3.

Válasz

Petőfi Sándornak

Levegővel lelkem, mint a borsóval szimbólom;
Oml a szívem és megis sajnó kelte,
Kinyírt velem a hób: mért e nagy jutalom.
PÉTOFI barátul megvonom, példemlé.

Ártatlan pályadíjúl ed nem volt kizűzve.....
Kerecsede, isteni jó szerencse nekem!
Későbbi szerény művem veszem vata vízbe,
Mert hogyan lett volna nyerem reményfogem?

Es' mily sokas nyerek! Puszta a pályabőr
Majd elhomályosít midem felem ragyog:
De ha a váradat..... Leikem lelkemig ér
Hogy drága jobb kezid vészélyosa vagyok.

S mi vagyok én, kérdéd. Egy népi sajnódelé
Ki kizűzöttnek élék, érette, általa;
Sorsa az én sorsom, s ha dalra olvadék
Ott honn leti magán ajakimra dala.

Akarsam köréből el-kimondorolni:
Jött a sors kereke és megfelle vágott
S midem vízre jeli bujvokolnok, holmi
Társke körül pedrom egynehány virágos.

Jötték a búgondok úri szimbólának,
Onzebarátságnunk, öze-szokunk szépen:
En kottorús fürtem, s'k hamiskodának,
Ellepiék fürtemet fel elkeülésemben.

Életrajz

peh. (A mennyekben. Az úr dicsőt könyvezetlen trónján. Annyalok
se-megé-kö-ten. A nagy fönygal a trón mellett áll. Nagy fényesség
kínia tomartt { Annyalok kara.

Dicsőség a magashan istenemnek,
Dicséje őt a föld és a nagy ég,
Ki egy szavával kiva létve mindent
I pillanta'sakól függ ismét a vég.
Ő az erő, tudás, gyönyör egésze,
Kézzel é emel az árny, melyet nán é vetett,
Imádjuk őt a végtelen kegyeirt, hogy
Fényekben áll asztalynévt engedelt.
Megtetsémlt az örökös nagy eszme,
Imá' teremte's befajerve áll,
I az úr mindensőt, mit telhelni enged
Mellő adót szent tsámolyára vár.

É. II.

Be rem fejezve a nagy nül, igent. A gap frong, az utkötőpiken.

~~Lágy és a nagy minden bűnyesthözem~~
Esmilliósteg szögen eljöveng oljív szöngyén,
Mig egy kénytelgát újítai kell.
Fel hat világin vé-nemendvi, fel,
Kézjéte é végtelen pályatorat.
Gyönyörködjeen mig egyszer beemelte é
Amint elköszö? labaim alatt.

peh. (A csillagok, vidreellenai kiltőrtörő nagyságai, Szénu, egyes, kettős
csillag, gömbök, üstökösökkel és küdesillagos gőrgedre rohanna
el a trón előtt. A fénak zenije halban.

Annyalok kara

Milyen bűntke lánggolyó jó
Önfényben elbirattan,
Segy szereiny csillagosporonár
Épő" szolgát önkudastan. -
Bűntog e parányi csillag
Ard kinnéd, hogy ~~dünya~~ ^{nyit} ~~szöngyén~~ ^{lángja,}
I migi nullió teremte's
Kéreketlen nagy világa.
Két golyó küed egymár ellen

24 — MADÁCH Imre Az ember tragédiája, kézirat Arany javításaiival és a szedési utasításokkal

mellyet Cavour már stemélyében bírt, más
vagy mások bár hié legyének is csak tettek
és sívek által biztosíthatják maguknak

Onyit bátorsággal - Csak a magyar fel
ne adja a várat, csak a magyar ne kint
el saját helyzetét - szabad és független lett
nem sok hónap leforgottán egy év alatt - se
feljen ha nehézségek vannak van mások
mások is nehézségek vannak - Ebben
és abban hogy ezt úgy tudják mint én, van
a hereség, hogy nem tessék a válság per
siben támasz nélkül, elhagyatottan

Szándok Riccardi lett a miniszter elnök
- Jó - de a jó szövetség van ha Farini
kaphatja Imannak elnöksége alatt a küll
úgyi társaság - Onnét is ha sem volt meglepetés
- Cavour meghalván nincs avatottabb
frövettségünk

Ma este családommal Santhiában
találkozom és Milanóból és Turinból
- Biellaba megyénk, mellynek kormányzója
ban - alkalmasint Andornóban (vagy egyéb
intéret) itti fel tanyáját a hontalan a
vándor család - Heredán újlag beléltető
ide jönöm Adry megye a miniszterium.

Tudom Inhuis elején a Genova (delle
Riviere) vasút építésnél alkalmasabban
lejnél - Onnét közelebb - Híreket a könyv
mely ösz felé minket is a társaság veset.

Tegadja igen öszinte tiszteletemet.
mellyel vagyok igaz hí barátja polgára

Kossuth

Gajary Ödönnek

Budapestben

Kedves barátom!

Itt Kaldem Kinnemből az első példányt, vagy is még az első elötti példányt, mellyet a Kinnw forrásra volna az egész költészet, mellyet a világra megindul

Er a még fél nem ottórtó Kinnw annax az becsülés becsásimé a symboluma ahas lenni, mellyet imáskod évek, - ama pedig a Kinnw tudományi dolai az ama levezőben lenniet a mit az a példára levezett mellyet a Kinnw alatt szelgáimé -

Az én világ nézetem dolalar való, az az a szűz és a gondolatokim modor az enzim - Nem ítem történelmet, mert nem az én feladatom. De még a Kinnw rapoltam a Kinnw című vagy adja elő a magy példányt mellyet igazságos volna, a megindulim is, az adja elő az igazságot mellyet heringszór lenniet.

A dolok amiben ezek magy. Kiki a magy szent Szentek az osszet vagy annax Kinnw című.

Enni Kinnw vagy lenni más első megindulim Kinnw példány - inkább csak az a Kinnw, kére ne ért. - Nem az Kinnw az amam nérel igazságos Kinnw, mert az az én is és Kinnw példányt Kinnw, de az enni című és az az becsásimé mellyet gondolatokim Kinnw című Kinnw az az a magy az muterimé az az az amam az első coarsnyezetem a fás Kinnw, mellyet még szenté ért len, Kinnw - Kinnw című amam

Budapest Dec 7 1900

Mikszáth Kálmán

26 — MIKSZÁTH levele Gajári Ödönhöz,
A különös házasság értékelése
(Budapest, 1900. dec. 7.)

II

ne bántat ölet. Sok ka-
rattalélesség talárazón
be piros lebmeyeggel,
de a magyar progressio
megis volt, ma is meg,
a legnagyobb, aktualis magyar
küztes-cél. Miert ma-
ratt el belini premi-
eret vgy volt en nem
tudok róla? É. vj vj-
jitelkötél megint blinde-
be meggy vgy inton adak
elözör? Gyotekül, pa-
zobant kezit elctem

Mit kell? Azt, melyre mindig helyes
itt: "miféle a mielőtt oldalon vagyis".

Az egyik oldalról a másik felől meg kell
már azonos írtak egyáltalán kaput. A Kiszalad,
Társaság nélkül már 7-8 írt meg kell a Beadományozó
lapot, - nem fogadhat el. De az 16. két hete apra és
ismét képtelen leveles a Társaság egyik tagjával, hogy az
kitüntetett Csanoss-jános után rehabilitálódás, - mi
előtte nem is nézhető meg.

Sőt ezzel sokkal nagyobb is történt. Ez hite fel-
jövöltetés utáni rész, a legújabb formában, az
revisió után az a Corvin-Doktorok között írt
hajlandós mi főtelen, egész a Molnár Ferenct. Az a
lyhőkérdés formában visszacsatoltam.

(Az elmondani csak a családtagoknál ma egyedül,
Olga Péter, - elmondhatom? A leírás: Barát: családtag.)

Az elmondható minek Barát, az - józan vagyis: e?
Hoz két visszacsatolást: egyedül? az a
kötőjelet, az -

Ez az az feltehetőleg magának: én nem vagyok
ott az az egyik oldalról, - én a másik oldal embere vagyok.

Hoz az megint igaz, most Pályán is
beigazolható.

de mindjárt megmaradnak.

28 — MÓRICZ ZSIGMOND egyik levele (Pozsony, 1930. nov. 29.)

mit Ihrer Güte zu

Ihren
Dienst

Freundschaftlichen Briefe von der Altenburgem.

P. 1. (enden Sie mich umsehen)
den Clavier Vortrag der Lohengrin -
Ich habe ihn dem Fürsten E. Wittgenstein
sofort zu schicken -

- 1) ö. Bartók Béla, Bratislava (Pressburg), Széplak u. 53.
- 2) ö. Fischeri Szalay Stefánia, Oradea-Mare (Nagyvárad), str. Cosbuc 21.
- 3) Révész Géza, Amsterdam, Keizergracht 283.
- 4) Kapellmeister Eugen Szenkar, Köln Opernhaus
- 5) Kapellmeister Dr. Ernst Latsko, Weimar, Moltkestr. 15. III.
- 6) Dr. Jan Löwenbach, Praha, Slesská 54.

A többi példányt pedig az én címre, de aug. 15.-éig nem, mert csak aug. közepén tértek vissza Budapestre.

Eszembe jutott még - következő: jul. 6.-ig Como-ba (Olomouk) lehetne postai restanthe küldeni háziorvosi és éle-
sítést, vagy koncertumot, ha rábeszélés volna.

A 10. és 11. is fontosabb libáinak jegyke csak a levélhez utoljára lapján van.

Várva még Budapestre érkeztél
 Nekem üdvözl: jóx leve

Bartók Béla

30. — BARTÓK Béla levele
 Gragger Róberthez
 (Budapest, 1925. jún. 22.)

Appendix,
Scientiam Spatii
absolute veram exhibens;
a veritate aut falsitate Axioma-
tis XI. Euclidei (a priori haud
unquam decidenda) independen-
tem; adjecta ad casum falsitatis
quadratura circuli geometrica

Auctore
Johanne Bolyai de Eadem
Geometrarum in Exercitu
Caesareo Regio Austriaco
Castrensiurum Capitaneo.

Agropoli sive Maras-Vásárhelyi
1832.
Typis Collegii Reformatorum per
Josephum et Simonem Káli de Felso-Vi

10.) Dolgozó gép. Kéi magyar termépfeltudományi társulat évkönyve 1857-1859 évekre. IV. kötet 1-4 lap. Pesten 1859. két könyvomatú táblával

11.) Német-magyar tudományos műfőtatár. Kiadva Heckenast Gusztáv által Pesten 1859. (A német-ésch tudományos műfőtatárnak német-magyarra való átszolgálatára) kinevezett bizottságnak által kiadott a termépfelt, toni, vegytani, és orvosi miniszterek és elnököknek magyarításával való megfizetés.

12.) Villám-telepek egész működésének meghatározása? A magyar tudományos Akadémia 1859. évi Esterházy József 291-311 lap. három könyvomatú táblával.

13.) Rektori beszédek gyűjteménye, melyet először a magyar tudomány-egylet 1863. évi tanári tanácsának biztatására mint ugyanazon évben megválasztott Rektor tartott. Megjelent Budán 1864. 41-49. lap.

14.) A természettudományok fejlődéséről az ember nem anyagi jólétére nézve, tekintettel hazánkra. A magyar tudomány-egylet új alapításának 84. évi emlékeztetője 1864. június 25-én először a Rektor által tartott beszéd. Megjelent Budán 1864. 1-34 lap.

6. 1879-ben Budapesten tartott XX. évi nagygyűlésének munkalatai, Budapest 1880, 248-252 lap, három könyvomatú táblával.

Gyűjtött 1880. Sept. 18. évi

Dr. Jedlik Ányos s. R.

A mat. Phys. Tárulat II. évfolyamának kézikönyve:

1. Összevont képlet, x, y az xy szorzat logaritmusai

$$\log x = k \log 2,$$

és $\log y = m$ képletből x és y kifejezése.

2. Összevont képlet, x, y az $x^2 + y^2$ és xy értékeinek szorzata

$$x^2 - 3xy + 2y^2 = x - y = 0$$

és

$$x^2 - 2xy + y^2 = 5x + 7y = 0,$$

ahol az egyenlet az $x^2 + y^2$ értékeinek szorzata.

$$xy - 12x + 15y = 0$$

3. Adott négyzet oldalai x és y közötti viszonyok megadása.

Adott négyzet:

Adott négyzet a x és y közötti viszonyok megadása.

Budapest 1896. okt. 24-én.

Eötvös Loránd

Iustini historia politissimi Eptoma in
Trogi Pōpei historias pemiū incipit.

Vom multi ex romanis etiā consu-
laris dignitatis uiri res romanas
greco: pegrinoq; sermone i historia
contulissent: seu emulatione glorie:
seu uarietate: & nouitate operis de-
lectat⁹ uir p̄sice eloquēte Trogius

Pompeius grecas: & totius orbis historias latino
sermone cōposuit: ut cum nostra greca: greca quoq;
nostra lingua legi possent: prorsus rem magni &
animi | & corporis aggressus. Nam cum plerisq;
auctoribus singulorum regum: uel populorū res
gestas scribentibus opus suū ardui laboris uideat:
nonne nobis Trogius herculea audacia orbē terrarū
aggressus uiden debet: cuius libris omnium secu-
lorum: regum: nationum: populorumq; res geste
continent? Et que historia grecorū: prout cōmodū
cuiq; fuit inter se segregatum occuparunt: omissis
que sine fructu erant: ea omnia Pompeius diuisa
temporibus: & serie rerū digesta cōposuit. Horum
igitur quatuor & quadraginta uoluminum: nam
totidem edidit per oriū: quū in Vrbe uersabatur:
queq; agnitione dignissima excerpti. Et omissis his
que neq; cognoscēdi uoluptate iocunda: nec exem-
plo erāt necessaria: breue: ueluti florū corpusculum
feci: ut haberēt & qui greca didicissent: quōdā mo-
nerentur: & qui non didicissent: quo instruerent:
quod ad te Imperator Antonine non tam cognos-
cendi: q̄ emendādi causa transmisi: simul ut & ocu-
mei: cuius & Cato reddendā operam putat: apud

Trogi historia

xxxiii uolumina
scripsit Trogius.

monete
p̄sice

In Anno D. mccc. lxxxiij. Cent. lxxxiij. diebus. Aureus numerus ij. Interuallum a festo
 assumptionis xpi vsq; ad diem Cito mibi. v. ebdomare. Concurrentes do. iij. Septuages.
 sima diebus post pauli. Pascha diebus post ascensum eius. Rogationes diebus post cruce.
 Pentecosten diebus post iuacii. Adventus totum in die. Quare. Embolisma.

Coniunctiones. Dies. Di. Epiphane. Dies. Di.

Febuarij. sexta quata p[er] t[er]tiu[m] regu[m] xij. xij.
 Martij. sexta quata p[er] agathe xij. xij.
 Aprilis. sabo an[te] gregorij x. xij.
 May. diebus post ambrosij xij. xij.
 Junij. sexta quata p[er] cruce x. xij.
 Julij. sexta quata post cruce xij. xij.
 Augusti. in die iudicia xij. xij.
 Septemb[is]. diebus ante asce xij. xij.
 Octob[is]. in die egredi x. xij.
 Nouemb[is]. sexta quata p[er] michaelis xij. xij.
 Embol[is]. sexta quata p[er] ih[esu]m. xij. xij.
 Decemb[is]. in vigilia andree xij. xij.
 Januarij. sexta quata p[er] nat[ur]e xij. xij.
 Dies et minute debent oportuna a iudice

Febuarij. sexta quata an[te] p[er] pauli xij. xij.
 Martij. sabo post marie xij. xij.
 Aprilis. diebus an[te] an[te] marie xij. xij.
 May. diebus ante an[te] gregorij x. xij.
 Diebus. sexta quata an[te] vrbani xij. xij.
 Junij. sexta quata post vici xij. xij.
 Augusti. sabo an[te] marie magd[alen]e x. xij.
 Septem[bris]. diebus p[er] alium marie xij. xij.
 Octob[is]. sexta quata an[te] marie xij. xij.
 Nouemb[is]. in p[re]festo galli xij. xij.
 Diebus. sexta quata an[te] octymati xij. xij.
 Embol[is]. sexta quata an[te] octymati xij. xij.
 Decemb[is]. in die iude xij. xij.

Nunc sequitur minutones

In octava stephani bona p[ro] simili. Libra.

Febuarij. sexta quata p[er] t[er]tiu[m] regu[m] bona p[ro] iuue. aq[ui]t[us].
 Martij. sabo p[er] t[er]tiu[m] regu[m] bona p[ro] iuuenili. Dicia.
 Aprilis. sexta quata p[er] an[te] an[te] bono. bo. pro iu. aq[ui]t[us].
 sexta quata et quarta p[er] pauli bo. pro simili.
 Libra. In p[re]festo et die purit[atis] marie bo. pro
 simili. Sagittat[us].
 Martij. sexta quata et ter. an[te] valentini media p[ro] iuue
 nili. Cancer. In die marie et proxima sequen[te]
 bo. pro simili. Libra. Sabo post marie bona
 pro simili. Sagittat[us]. sexta quata post a.
 diami bona pro simili. Aquarius. April.
 In die p[re]festo media p[ro] iuuenili. Cancer.
 sexta quata et sabo p[er] an[te] marie bo. pro se
 mili. Sagittat[us]. sexta quata an[te] ambrosij
 bona pro simili. Aquarius.
 May. In die thurey media p[ro] iuuenili. cancer.
 sexta quata et sexta post thur. media p[ro] iu
 uenili. Virgo. In die marci bo. pro simili.
 Sagittat[us]. sexta ter. et quarta post gregorij bona
 pro simili. Aquarius. In die philippi et iacobi et
 proxima sequen[te] media p[ro] se. p[er] s[an]cti. Junij.
 Sabo et diebus an[te] iuacii media p[ro] iuueni.
 Cancer. Sabo et diebus post iuacii bona p[ro]
 iuuenili. Libra. sexta quata et quarta p[er] vrbani
 ni bo. p[ro] simili. Aquarius. sexta quata et quarta
 post vrbani media p[ro] simili. Dicia. sexta
 quata et sabo p[er] vrbani bona p[ro] simili. aq[ui]t[us].
 Julij. sexta quata et sabo an[te] vici bona p[ro] iuuenili.

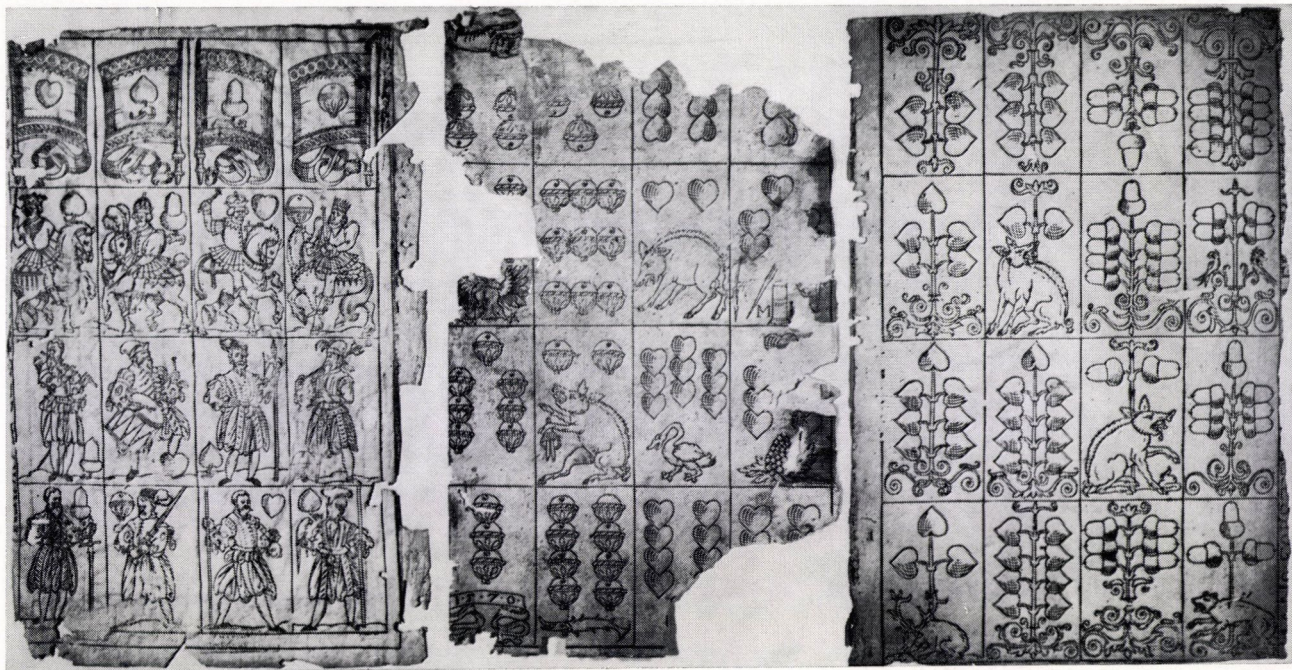
Libra. In vigi. iob. bono pro simili. aq[ui]t[us].
 sexta quata p[er] iob. bono media p[ro] simili. p[er] s[an]cti.
 sexta quata p[er] iob. bono. bo. pro simili. aq[ui]t[us].

Dies Camillare

August[us]. In vigilia iacobi bona pro simili in necessi
 tate. Aires. Septemb[is]. In die asce et proxima sequen[te] bo. pro iuuenili
 in necessitate. Libra. sexta quata an[te] bartholo.
 bo. pro simili. Aires. In die Augustini me
 dia p[ro] simili. Cancer. Octob[is]. sexta quata an[te] magi bo. pro iuuenili. Libra.
 Martij. sexta quata et proxima sequen[te] bo. pro
 iuuenili. Sagittat[us]. Sabo p[er] nat[ur]e marie
 bo. pro iuuenili. Aquarius. In vigi. michael
 et die media p[ro] simili. Virgo. Nouem
 ber. diebus et sexta p[er] francisci bo. pro iuue
 nili. Sagittat[us]. sexta quata et sabo p[er] die
 nish bo. pro iuuenili. Aquarius. In die vesule et
 proxima sequen[te] media p[ro] simili. Cancer.
 Embolisma. In die iacobini bo. pro iuuenili. Aquarius.
 In p[re]festo martini bo. pro iuuenili. Aires.
 In p[re]festo haderne et die bona p[ro] simili.
 Libra. Decemb[is]. sexta quata et quarta ante nicolai bona pro
 iuuenili. Aquarius. In die nicolai meo. pro
 iuuenili. Dicia. sexta quata et ter. p[er] nicolai
 bona pro iuuenili. Aires. sexta quata an[te] nati
 uitate bona p[ro] simili. Libra. In die stephani
 bona p[ro] simili. Sagittat[us]. Januarij. In die Siluestri bona p[ro] iuuenili. Aquarius.

36 — Egylapos ősnymtatvány-
 kalendárium 1483-ra, kötéstáblából
 előkerült unikum

37 — Játékkártyák 1570-ből. Restaurálás során könyvtáblából került elő.

De electione dñi comitis mathie in regem.

38 — Mátyás király arcképe.
THURÓCZI János *Chronica*
Hungarorum, Augsburg, 1488.

Pomerium de tempore.

fratris Pelbarti ordinis
sancti Francisci

*Ad Bibliothecam exteriorem
Fest: Vossinensium.*

39 — TEMESVÁRI Pelbárt
Pomerium de tempore.
Augsburg, 1502.

EPISTOLÆ

PAVLI LINGVA HVN
GARICA DONATAE.

AZ ZENTH PAAL
leveley magyar nyeluen.

40 — Az első teljes egészében magyar
nyelven nyomtatott könyv *Szent Pál*
levelei, Krakkó, 1533. Fordította
KOMJÁTHI Benedek.

41 — A Keleti osztály olvasóterme

ut, si ita placuerit, principaliter litterarum instituti,
in Vienna, sub Caesaris Regiae Majestatis auctoritate, ut
optimum vicum fuerit, distribuantur. Sed, eorum decem
exemplaria utriusque operis pro Transylvania re-
servata, distribuanturque quomodocumque in digesta
mea ad Clarissimum Anticum Ill. Collegii Pesthensis
S. Egidii, Descriptis. — Ita etiam, si non diu
omnia exemplaria distributa fuerint, ut his vicis
mihi precimum venerandis singula mittentes hu-
millimo rogo: Clarissimo Josepho Marton, Vindobonae;
Cl. Jo. Szabo, Sopronii; Cl. Francisco Kerekes,
Debreceni; et Clarissimo Alexandro Eörs (praecipui
liberarii Ill. Comitis Jos. Felici) Pettini.

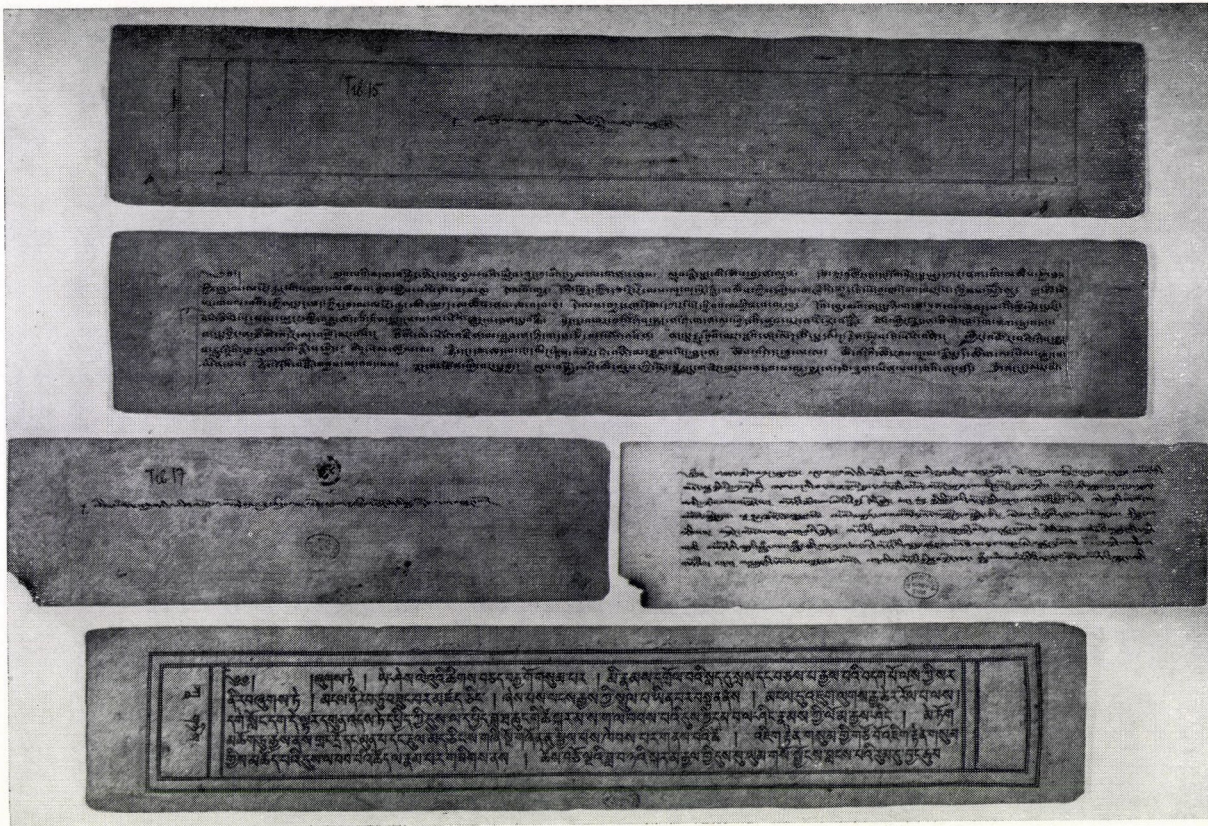
Respectum, operumque meorum in favorem
proponam clientelamque Erudite Societatis Hun-
garicae humillime commendans, Tibique Vis Clarissimae
prospere quoque praesentis, debiti honoris perserabo.

Calcutta, 18to Julii,
1835.

Tuus obedientissimus servus

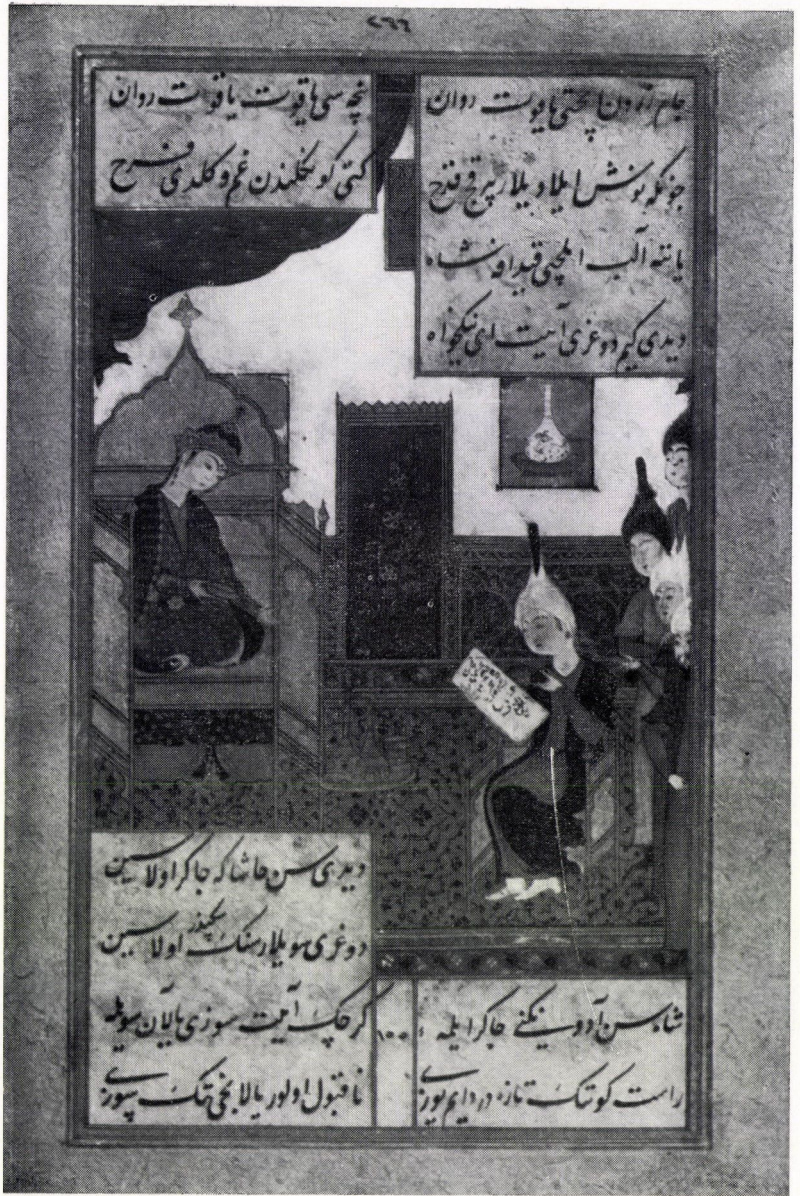
Alexander Körösi

42 — KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR
levele az Akadémiához,
Calcutta, 1835. júl. 18.

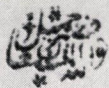

44 — Moses MAIMONIDES *Misna Tóra*
 illuminált kézírata 1295—96-ból

45 — 'AHMEDĪ *Iskender-nāmah*,
 török kódex a XVI. századból

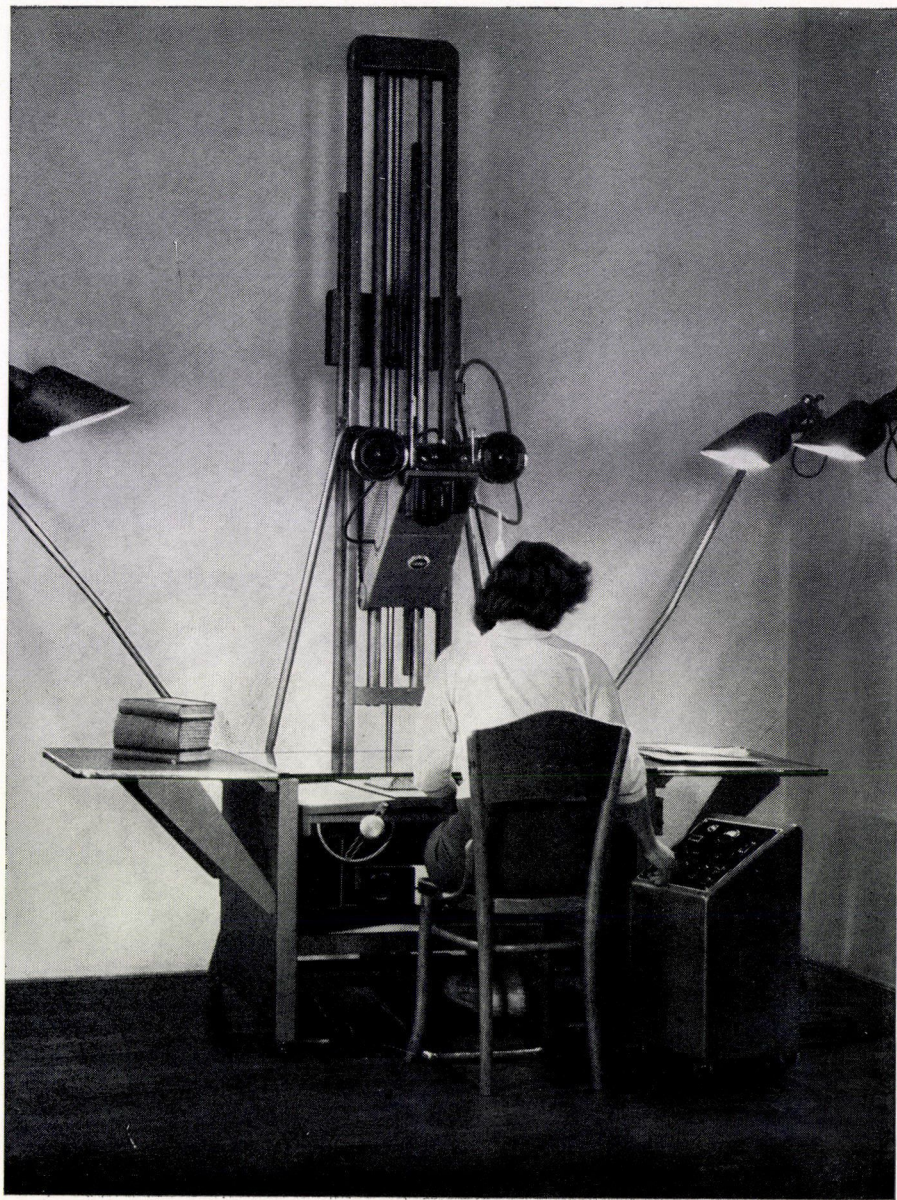
Mohand Marg, Kashmir:
1895. július 3n.

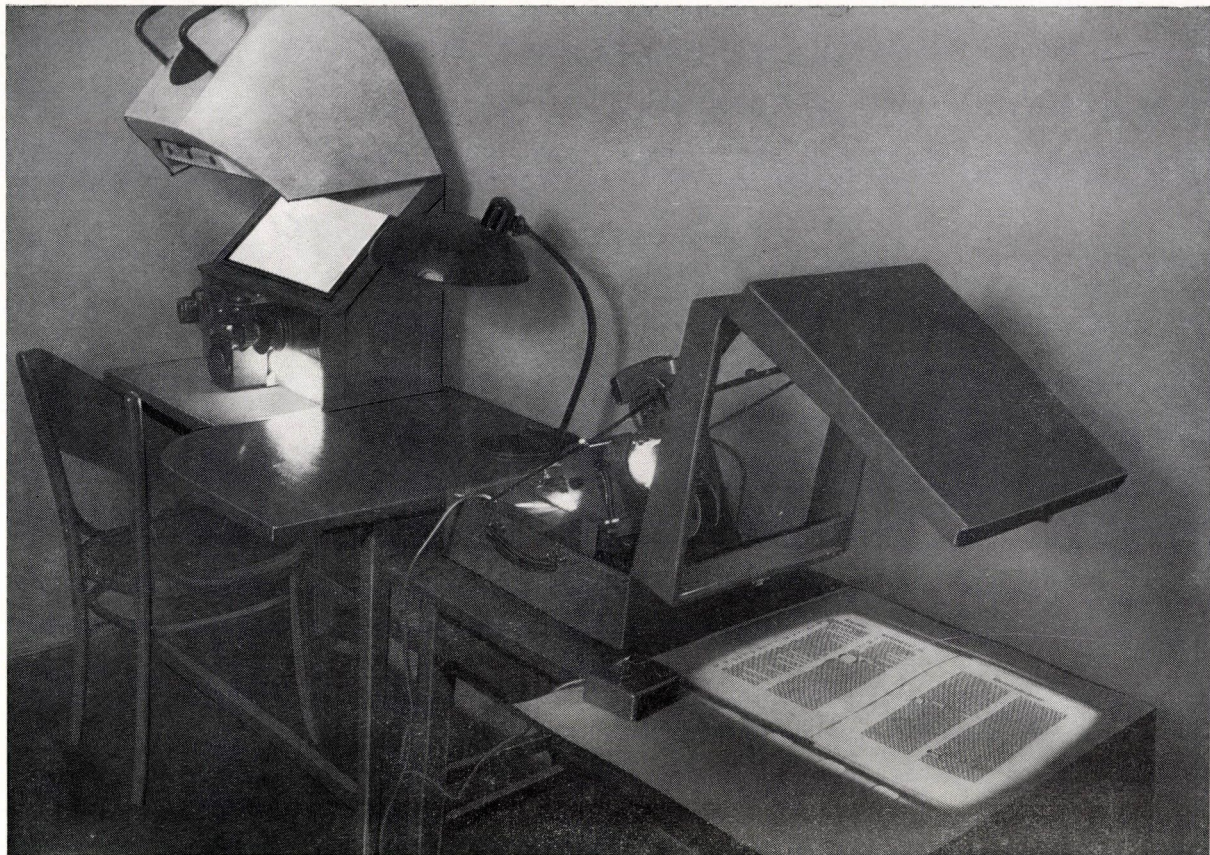
Milyen tisztelt Tancár Ur,

Két héttel ezelőtt vet-
tem itt Kashmirban nagy meg-
lepésemre az értesítést ama-
kiváló kitüntetésről, melyben
az Akadémia választása foly-
tán részesültem. Első óhajom
volt, hogy Hegyednek szívé-
nyéből megköszönjem ezen
egyáltalán nem várt megbiz-
teltetést, melyet csak a Hegyed
annyiszor tanúsított de semmi-
képp sem érdemelt jóakarata
szerezhetett meg számomra. Ha-
dazára a kiránságomnak hála-
kifejezésében két postát el-
mulasztottam, e kése's mont-
ségére csak ama körülményt

46 — STEIN Aurél levele: megköszöni
akadémiai kültaggá való megválasztását
(Mohand Marg, Kashmir, 1895. júl. 3.)

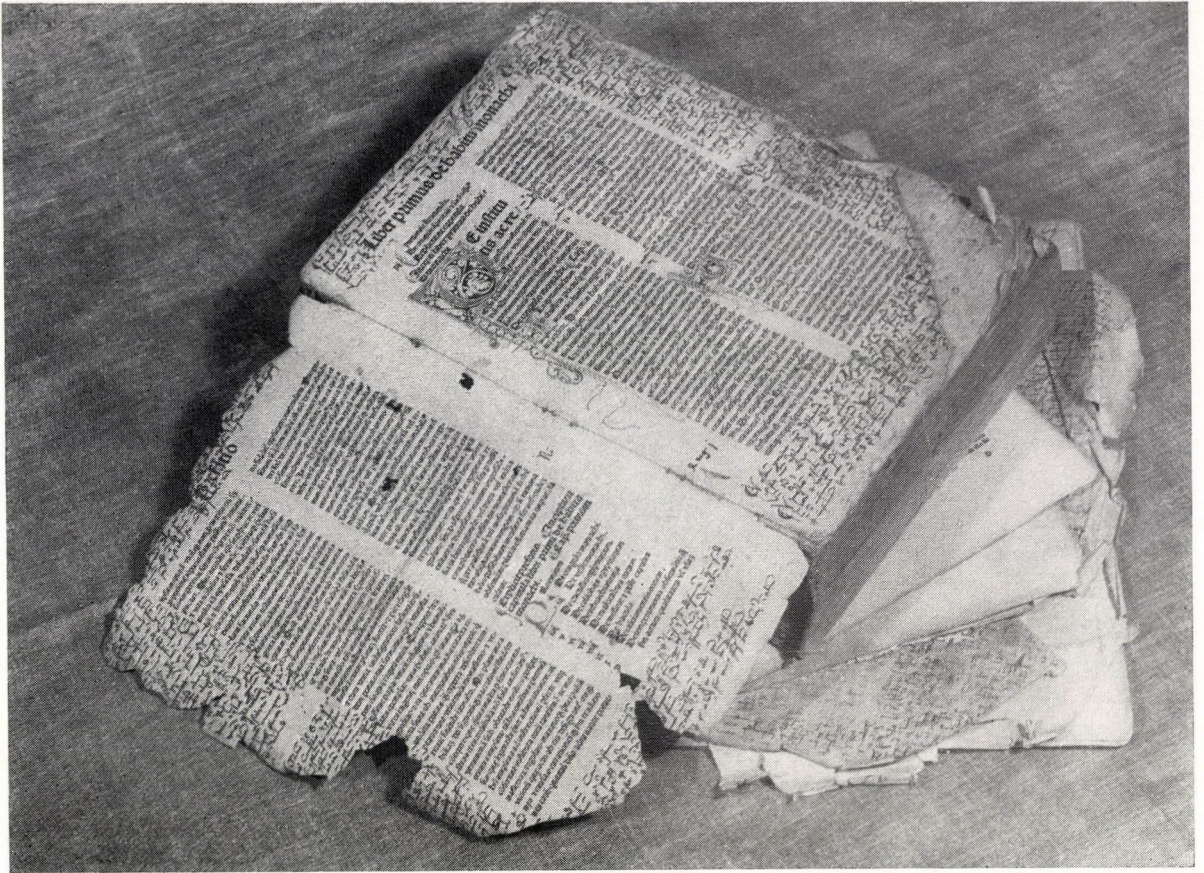
47 — Automata
mikrofilmfelvevőgép

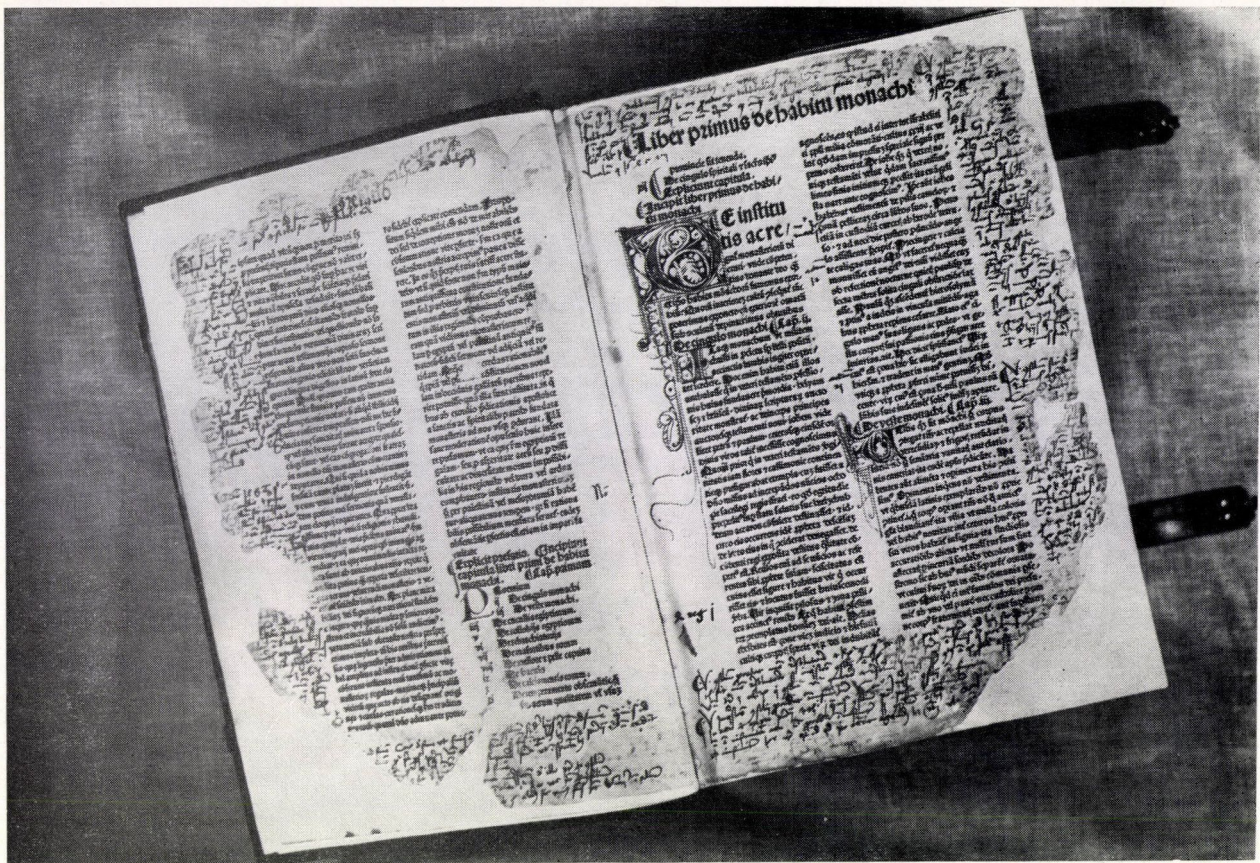
48 — Olvasókészülékek

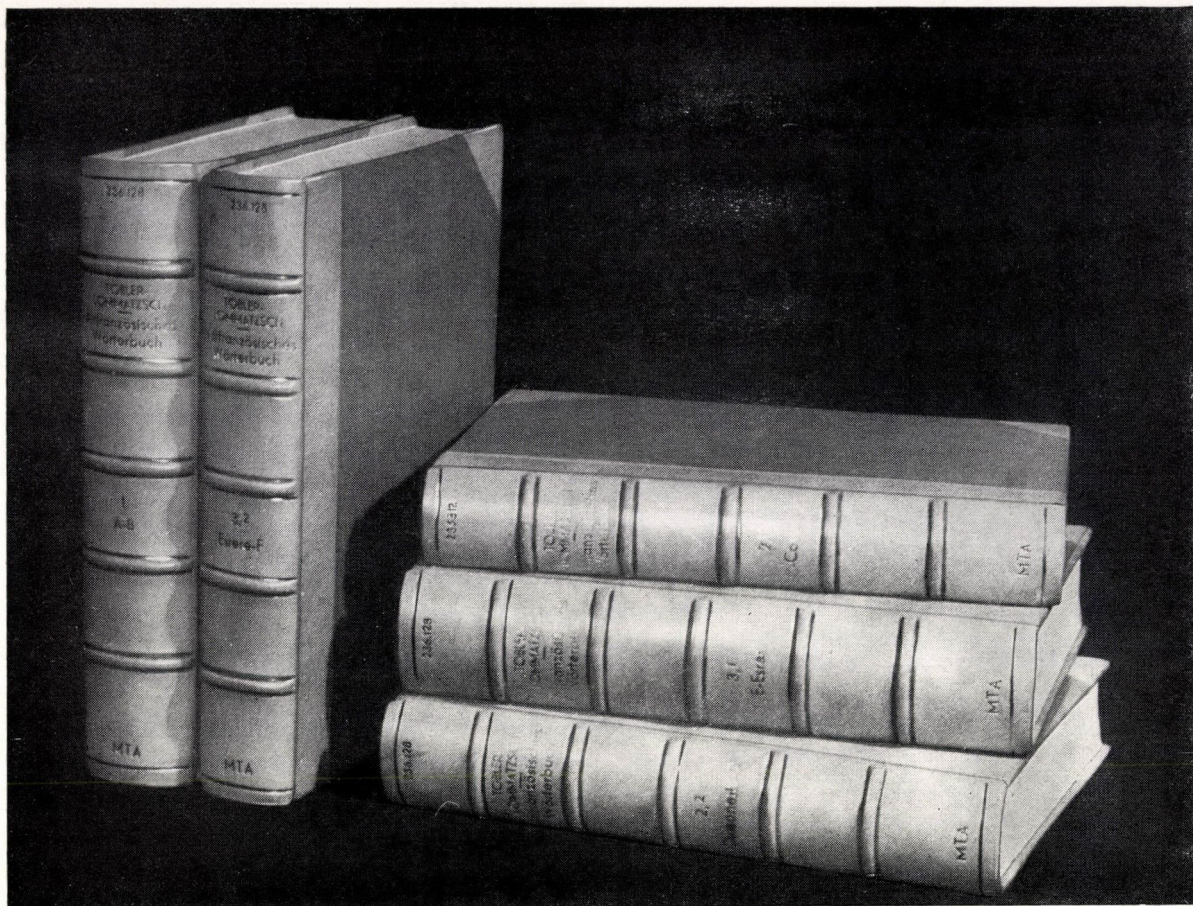
49 — Kolozsvári kötés
a XVIII. sz. elejéről

50/51 — Egyik ősnymtatványunk

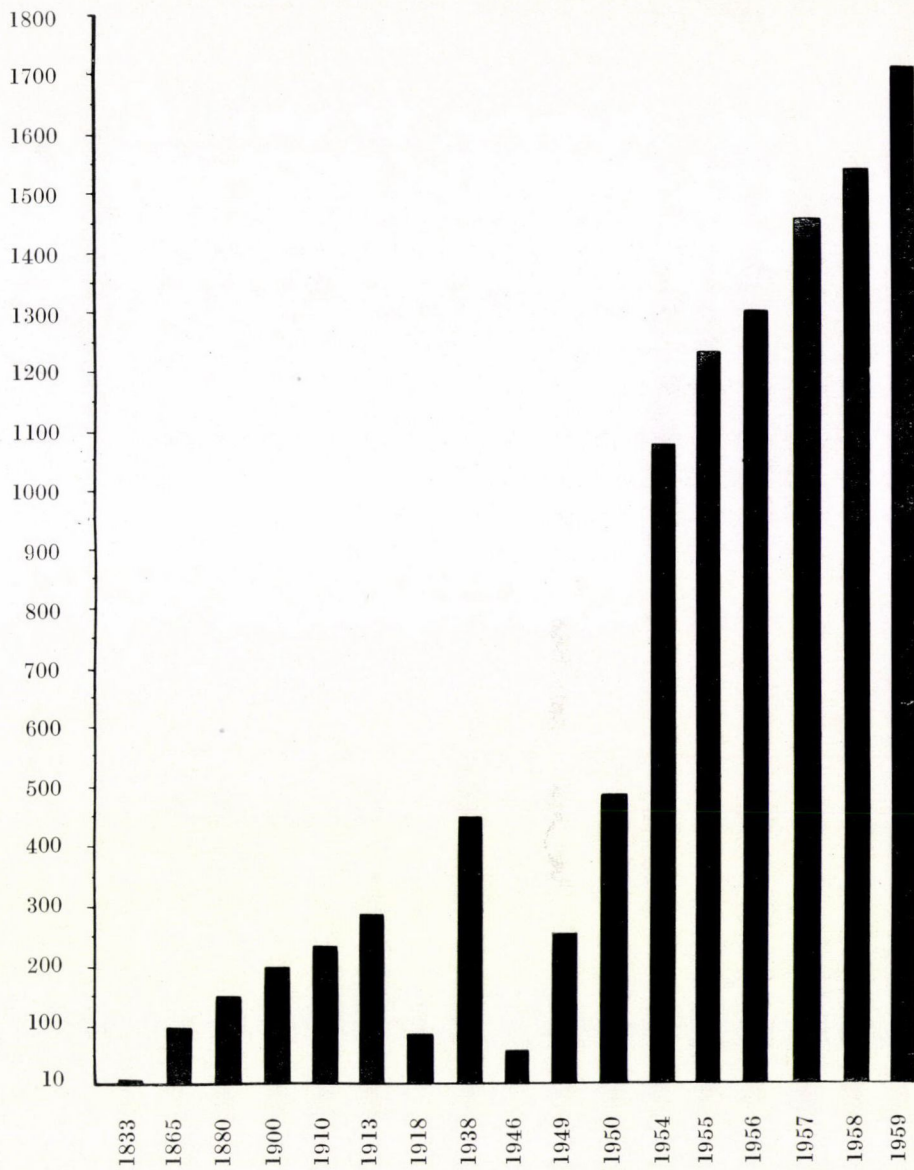

restaurálás előtt és után

52 — Modern kötés, a házi könyvkötészet munkája

53 — A könyvtár
cserekapcsolatainak fejlődése

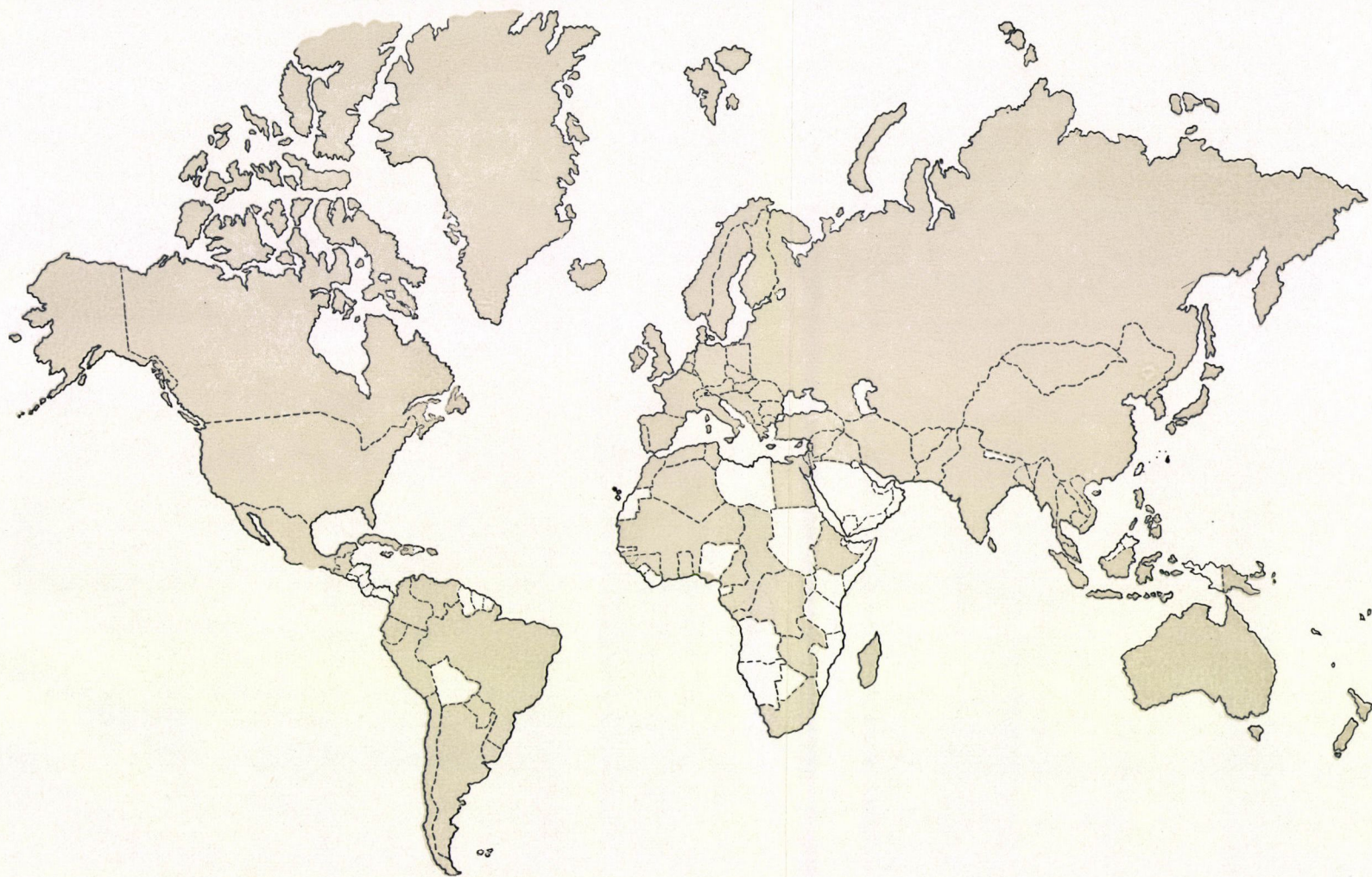

T A R T A L O M

Előszó	3
I. A Könyvtár története, feladatköre, kapcsolatai az Akadémiával	7
II. A Könyvtár használata	23
1. Olvasótermek	23
2. Kölesönzés	24
3. Katalógusok	25
4. Tájékoztató szolgálat	26
5. Gyűjtemények	27
III. A Könyvtár cserekapcsolatai	34
IV. Hálózat	39
Bibliográfia	50
Képek	55

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára.
1826 – 1961. Szerk. : Rózsa György irányításával
Csapodi Csaba, Moravcsk Endre [stb.]
Bp. 1960. Akad. K. 109 lap, 22 cm.

ETO 027.2(439)

A Könyvtár eszerekapcsolatai a világ országaival

